

**УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ**

**ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

**Право на образовање деце припадника  
националних мањина у Републици Србији и  
земљама региона**

**(мастер рад)**

**Менторка:**

**Проф. др Анђелија Тасић**

**Студент:**

**Виолета Стојковић**

**Број индекса: M064/24-O**

**Ниш, 2026. године**

## САДРЖАЈ

|                                                                                                                |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| УВОД.....                                                                                                      | 3  |
| I. ТЕОРИЈСКИ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИР ПРАВА НА ОБРАЗОВАЊЕ .....                                               | 7  |
| 1.1. Појам и значај права на образовање .....                                                                  | 7  |
| 1.1.1. Право на образовање као основно људско право .....                                                      | 8  |
| 1.1.2. Међународноправни извори права на образовање деце припадника националних мањина .....                   | 10 |
| 1.2. Правни стандарди заштите права националних мањина .....                                                   | 13 |
| 1.2.1. Универзални међународни извори (УН, UNESCO, Конвенција о правима детета) .....                          | 14 |
| 1.2.2. Европски систем заштите (Оквирна конвенција и Европска повеља о регионалним и мањинским језицима) ..... | 15 |
| 1.2.3. Улога Европске уније (Копенхашки критеријуми и извештаји о напретку) .....                              | 16 |
| II. УСТАВНОПРАВНИ И ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ .....                                                 | 18 |
| 2.1. Устав Републике Србије и право на образовање националних мањина .....                                     | 18 |
| 2.2. Законодавни оквир образовања националних мањина у Србији .....                                            | 20 |
| 2.3. Практична примена и изазови у остваривању права на образовање .....                                       | 22 |
| III. КОМПАРАТИВНОПРАВНА АНАЛИЗА ЗЕМАЉА РЕГИОНА .....                                                           | 26 |
| 3.1. образовање националних мањина у Републици Хрватској .....                                                 | 26 |
| 3.2. образовање националних мањина у Републици Северној Македонији .....                                       | 32 |
| 3.3. Република Србија у регионалном контексту .....                                                            | 35 |
| IV. ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ У ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА НА ОБРАЗОВАЊЕ .....                                              | 39 |
| 4.1. Кључни изазови у практичном остваривању права на образовање деце припадника националних мањина .....      | 39 |
| 4.2. Перспективе унапређења и будући правци развоја мањинског образовања .....                                 | 42 |
| V. ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ НОРМАТИВНОГ И ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ОКВИРА .....                                          | 45 |
| 5.1. Унапређење нормативног оквира и јасније дефинисање мањинских образовних права .....                       | 45 |
| 5.2. Јачање институционалних капацитета и унапређење улоге надлежних тела .....                                | 47 |
| 5.3. Развој инклузивних образовних политика и интерсекторске сарадње .....                                     | 50 |
| ЗАКЉУЧАК .....                                                                                                 | 54 |
| ЛИТЕРАТУРА: .....                                                                                              | 57 |
| БИОГРАФИЈА .....                                                                                               | 60 |
| САЖЕТАК .....                                                                                                  | 61 |
| ABSTRACT .....                                                                                                 | 62 |

## УВОД

Право на образовање представља једно од основних и универзалних људских права, чији је значај препознат у свим савременим демократским и правним порецима. Оно има вишедимензионалну улогу, јер не подразумева искључиво стицање знања, већ представља кључни механизам за развој личности, јачање друштвене кохезије, унапређење економских потенцијала и остваривање пуне равноправности појединаца у друштву. Управо због тога, право на образовање у међународном праву заузима посебно место, будући да се сматра предусловом за ефективно остваривање бројних других људских права и слобода (deVarennes, 2007).

Међународноправни темељ права на образовање постављен је усвајањем *Универзалне декларације о људским правима* из 1948. године, којом је у члану 26. прокламовано да свако има право на образовање, уз нагласак на његову доступност и једнакост под једнаким условима (Генерална скупштина УН, 1948).<sup>1</sup> Иако декларација по својој правној природи није обавезујући акт, њен значај је немерљив, јер је поставила основу за развој каснијих, правно обавезујућих међународних инструмената. Право на образовање је накнадно разрађено у бројним међународним уговорима, при чему се посебно издваја *Конвенција о правима детета* из 1989. године, која ово право третира као једно од кључних права детета и намеће државама уговорницама позитивне обавезе у погледу његове реализације (Генерална скупштина УН, 1989).<sup>2</sup>

Посебан значај право на образовање има када је реч о деци, као категорији лица која ужива појачану правну заштиту у међународном и националном праву. Савремени приступ деčјим правима полази од схватања детета као субјекта права, а не искључиво као објекта заштите, што подразумева активну улогу државе у стварању услова за пуни развој детета. образовање има директан утицај на интелектуални, социјални и културни развој

---

<sup>1</sup>Генерална скупштина УН, Универзална декларација о људским правима, Резолуција 217 А (III), 10. децембар 1948.

<sup>2</sup>Генерална скупштина УН, Конвенција о правима детета, 20. новембар 1989, *United Nations Treaty Series*, вол. 1577, стр. 3.

детета, али и на његову способност да у будућности активно учествује у друштвеном и политичком животу (Lundy, 2007 str. 928.).

У оквиру права на образовање, посебно осетљиво питање представља образовање деце припадника националних мањина. Националне мањине су друштвене групе које се од већинског становништва разликују по језику, култури, традицији, верским обележјима или етничком пореклу, а њихов положај у великој мери зависи од начина на који држава уређује и примењује мањинска права. образовање у том контексту има двоструку улогу: са једне стране, оно представља средство интеграције у шире друштво, а са друге стране, кључни механизам очувања мањинског идентитета, језика и културе (Skutnabb-Kangas, 2000 str. 197.).

Закон о заштити права и слобода националних мањина дефинише националне мањине као: „свака група држављана Републике Србије која је довољно бројна да изрази жељу за очувањем своје посебности, а која је, по националној или етничкој припадности, језику, култури, пореклу или вери различита од већине становништва, а традиционално настањена на територији Републике Србије.“ (Закон о заштити права и слобода националних мањина, 2002)<sup>3</sup>. Потребно је истаћи да ова дефиниција нема социолошки, већ нормативно-функционални карактер. Она се не бави дубљом етимолошком анализом идентитета, већ поставља административне услове за остваривање права која су загарантована посебним законским прописима. Националне мањине чине посебне друштвене заједнице које се од већинске популације државе у којој живе разликују по етничким, језичким, верским или културним обележјима. У међународном праву њихова заштита добија нарочит значај после Другог светског рата, када је међународна заједница увидела неопходност систематског очувања права ових група ради одржавања мира, демократског поретка и стабилности. Јозеф Дешен, као специјални извештац Уједињених нација, у својим извештајима посебно истиче значај колективне воље и

---

<sup>3</sup> Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Сл. лист СРЈ“, бр. 11/2002, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 – др. закон, 97/2013 – одлука УС и 47/2018.

самоидентификације као кључних елемената у дефинисању националних мањина. (Deschênes, 1985, 181)<sup>4</sup>.

Међународно право је током друге половине XX века развило читав низ инструмената који се баве заштитом права националних мањина, при чему је образовању посвећена посебна пажња. Значајно место у том систему заузимају инструменти донети у оквиру Савет Европе, пре свега *Оквирна конвенција за заштиту националних мањина*, која у члановима 12. и 14.<sup>5</sup> прописује обавезу држава да обезбеде једнаке могућности за приступ образовању и, где је то могуће, наставу на мањинским језицима. Ове одредбе не третирају мањинско образовање као привилегију, већ као инструмент за постизање стварне равноправности. Поред тога, *Европска повеља о регионалним или мањинским језицима* додатно разрађује обавезе држава у области заштите мањинских језика у образовању, наглашавајући потребу институционалне подршке и континуитета образовања на мањинским језицима на свим нивоима. Ови стандарди су од посебног значаја за државе које карактерише етничка и језичка разноликост, међу којима се налази и Република Србија. (Савет Европе, 1995)<sup>6</sup>

Република Србија, као мултиетничка држава, у свом уставном и законодавном оквиру признаје и гарантује право на образовање, као и посебна права националних мањина. *Устав Републике Србије* из 2006. године гарантује право на образовање свим лицима, а припадницима националних мањина посебно право на очување посебности, укључујући и право на образовање на матерњем језику (Устав РС, 2006). Ова уставна решења разрађена су кроз посебне законе, пре свега *Закон о заштити права и слобода националних мањина*, као и кроз прописе којима се уређује систем образовања и васпитања.<sup>7</sup>

Ипак, упркос релативно развијеном нормативном оквиру, у пракси се често уочавају бројни изазови у остваривању права на образовање деце припадника

---

<sup>4</sup> Jules Deschênes, *Proposal concerning a definition of the term "Minority"*, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 (14. мај 1985), ст. 181, <https://digitallibrary.un.org/record/88267>

<sup>5</sup> Службени лист СРЈ – *Међународни уговори*, бр. 6/98.

<sup>6</sup> Савет Европе. (1995). *Оквирна конвенција за заштиту права националних мањина*. Стразбур: Савет Европе.

<sup>7</sup> Устав Републике Србије. (2006). *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

националних мањина. Ти изазови обухватају питања доступности наставе на мањинским језицима, недостатак адекватних уџбеника и наставног кадра, као и социјалне и економске факторе који додатно отежавају пуно остваривање овог права, нарочито код припадника појединих мањинских заједница, као што су Роми (Batrićević & Kubiček, 2020, стр 29).

Полазећи од наведеног, предмет овог мастер рада јесте анализа права на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији, уз компаративни осврт на правна решења и праксу у појединим земљама региона, пре свега Републици Хрватској и Републици Северној Македонији. Циљ рада је да се, кроз нормативну и компаративноправну анализу, утврди степен усклађености националних прописа са међународним и европским стандардима, као и да се укаже на изазове у примени постојећих правних решења.

Основна хипотеза од које се у раду полази јесте да је право на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији нормативно адекватно уређено, али да његова пуна и равномерна примена у пракси није у потпуности обезбеђена. Додатне хипотезе односе се на пресудан утицај међународних и европских стандарда на обликовање националног законодавства, као и на чињеницу да ефикасност остваривања овог права зависи не само од нормативног оквира, већ и од институционалних, друштвених и економских фактора.

Методолошки, рад се заснива на примени нормативног метода, компаративноправне анализе и анализе релевантне правне и судске праксе, што омогућава свеобухватан приступ сложеној проблематици образовања деце припадника националних мањина и доприноси бољем разумевању односа између права, друштва и образовне политике.

# **I. ТЕОРИЈСКИ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИР ПРАВА НА ОБРАЗОВАЊЕ**

## **1.1. Појам и значај права на образовање**

Право на образовање представља једно од темељних социјалних и културних права, које има посебно место у систему људских права због своје свеобухватне и интегративне улоге. За разлику од појединих права која се односе искључиво на заштиту од државне интервенције, право на образовање подразумева активну улогу државе у стварању институционалних, нормативних и материјалних услова за његово остваривање.

У најширем смислу, право на образовање обухвата право сваког лица да приступи образовном систему под једнаким условима, као и право на квалитетно образовање које омогућава развој личности, способности и потенцијала појединца. Образовање се не своди искључиво на пренос знања, већ представља процес социјализације и усвајања вредности које су од суштинског значаја за функционисање демократског друштва, као што су поштовање људских права, толеранција и владавина права. Значај права на образовање огледа се и у чињеници да оно представља предуслов за ефективно остваривање бројних других права и слобода. Без адекватног образовања, појединци се налазе у неповољнијем положају у погледу приступа тржишту рада, учешћа у јавном животу и коришћења правних механизма заштите. Управо из тог разлога, у међународноправној теорији се истиче да је право на образовање „омогућавајуће право“, односно право које ствара услове за пуно остваривање осталих људских права. (de Varennes, 2007).

Посебна димензија значаја права на образовање односи се на његову социјалну функцију. Образовање је један од најважнијих инструмената за смањење друштвених неједнакости и спречавање маргинализације осетљивих група. Државе су, стога, у обавези да предузимају посебне мере како би обезбедиле стварну, а не само формалну једнакост у приступу образовању. Овај аспект је нарочито изражен када је реч о деци припадницима националних мањина, која се често суочавају са језичким, културним и социоекономским препрекама у образовном систему (Batrićević & Kubiček, 2020, стр 30).

Закључујемо да право на образовање у мултиетничким друштвима има посебан нормативни и друштвени значај, јер истовремено омогућава интеграцију припадника националних мањина у јавни живот и очување њиховог културног и језичког идентитета. Као једно од основних мањинских права, оно подразумева обавезу државе да кроз адекватан правни и институционални оквир обезбеди равноправан приступ образовању и ефективну заштиту мањинских заједница. Степен остваривања овог права уједно представља и показатељ демократског капацитета државе и њене усклађености са међународним стандардима заштите људских и мањинских права.

### **1.1.1. Право на образовање као основно људско право**

Право на образовање је у савременом међународном праву препознато као једно од темељних људских права, универзалног карактера, које припада сваком појединцу без дискриминације по било ком основу. Његово нормативно утемељење и институционална афирмација представљају резултат дуготрајног историјског развоја, током којег је образовање препознато као кључни предуслов за остваривање људског достојанства, индивидуалне аутономије и пуне друштвене интеграције.

Кључни међународноправни акт којим је прокламовано право на образовање јесте Универзална декларација о људским правима из 1948. године. Члан 26. Декларације утврђује да свако има право на образовање, наглашавајући да основно образовање мора бити бесплатно и обавезно, док више нивое образовања треба учинити доступним свима под једнаким условима (Генерална скупштина УН, 1948). Иако декларација нема правно обавезујућу снагу, њен значај је изузетан, јер је поставила темеље за даљу кодификацију овог права у обавезујућим међународним инструментима и постала део општег корпуса међународног обичајног права.

Даљи развој права на образовање остварен је кроз низ међународних уговора, међу којима посебно место заузима Конвенција о правима детета из 1989. године. Овај

документ право на образовање посматра кроз призму најбољег интереса детета и обавезује државе уговорнице да обезбеде доступно, квалитетно и инклузивно образовање сваком детету, без дискриминације по основу националног, етничког, језичког или другог личног својства (Генерална скупштина УН, 1989). Чланови 28. и 29. Конвенције не само да гарантују приступ образовању, већ и дефинишу његове суштинске циљеве, који обухватају пуни развој личности детета, јачање поштовања људских права и припрему за активан и одговоран живот у демократском друштву.

Поред наведених докумената, значајан допринос развоју права на образовање дају и други међународни инструменти, попут Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, који у члану 13. детаљно разрађује обавезе држава у погледу доступности, приступачности и квалитета образовања. У оквиру тумачења овог права, Комитет УН за економска, социјална и културна права развио је концепт такозваних „четири А“ (availability, accessibility, acceptability, adaptability (доступност, приступачност, прихватљивост и прилагодљивост)), који представља аналитички оквир за процену степена остваривања права на образовање у пракси<sup>8</sup>.

Право на образовање, као основно људско право, има сложену и вишедимензионалну структуру. Оно обухвата право на приступ образовању, право на квалитетан и друштвено прихватљив образовни садржај, као и право на прилагођавање образовног система специфичним потребама појединих друштвених група. Ова последња компонента има посебан значај у контексту заштите права деце припадника националних мањина, јер подразумева уважавање њихових језичких, културних и идентитетских особености (Вујић, 2009; стр. 706).

Мишљења смо да са аспекта права националних мањина, право на образовање не може се посматрати искључиво кроз призму формалне једнакости. Напротив, савремени стандарди захтевају примену принципа материјалне једнакости, који подразумева увођење посебних мера ради отклањања структурних неједнакости и обезбеђивања стварне равноправности. У том смислу, образовање на матерњем језику, укључивање елемената

---

<sup>8</sup> Генерална скупштина Уједињених нација. (1966). *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима* (Резолуција 2200 А (XXI)).

мањинске културе у наставне програме и институционална подршка очувању идентитета представљају кључне инструменте заштите мањинских права.

Посебну димензију овог права представља његова повезаност са другим људским правима, као што су право на једнакост, право на недискриминацију, право на културни идентитет и право на учешће у јавном животу. У том контексту, право на образовање функционише као „катализаторско право“, будући да омогућава остваривање читавог низа других права и слобода. Недостатак приступа образовању, или његово неадекватно остваривање, има далекосежне последице по социјалну укљученост, економски положај и општи квалитет живота појединца (Вујић, 2009. Стр. 701).

Коначно, у савременим условима глобализације и мултикултуралности, право на образовање добија додатну друштвену и политичку димензију. Оно не служи само као средство индивидуалног развоја, већ и као инструмент изградње толерантног, инклузивног и демократског друштва. У том смислу, обезбеђивање квалитетног и доступног образовања за децу припаднике националних мањина представља не само правну обавезу државе, већ и предуслов очувања културне разноликости и друштвене кохезије (Skutnabb-Kangas, 2000).

### **1.1.2. Међународноправни извори права на образовање деце припадника националних мањина**

Међународноправна заштита права на образовање деце припадника националних мањина развијала се постепено, пратећи еволуцију општег система људских права и растућу свест о потреби посебне заштите осетљивих друштвених група. За разлику од ранијих приступа који су се заснивали на принципу формалне једнакости, савремени међународни стандарди полазе од схватања да је за остваривање стварне равноправности неопходно увођење посебних мера које узимају у обзир језичке, културне и друштвене специфичности националних мањина (Kymlicka, 1995. стр. 109–110; Савет Европе, 1995).

Основу међународноправне заштите права на образовање представља *Универзална декларација о људским правима* из 1948. године, којом је прокламовано да свако има право на образовање, без дискриминације по било ком основу, укључујући и национално порекло (Генерална скупштина УН, 1948). Иако декларација нема правно обавезујући карактер, она представља полазну тачку за развој каснијих међународних уговора и служи као основ за тумачење обавеза држава у области образовања. Наиме, ова декларација је била први документ о људским правима који је касније послужио као основ за бројне конвенције које су уследиле (Вучковић-Шаховић & Петрушић, 2015, стр.39).

Посебан значај у области заштите права детета на образовање има *Конвенција о правима детета* из 1989. године. Овај међународни уговор право на образовање посматра као једно од кључних права детета и обавезује државе уговорнице да обезбеде приступ образовању сваком детету, без дискриминације по основу расе, националног или етничког порекла, језика или другог статуса (Генерална скупштина УН, 1989). Члан 28. Конвенције утврђује право детета на образовање, док члан 29. дефинише циљеве образовања, наглашавајући развој личности, поштовање људских права и припрему детета за живот у мултикултуралном друштву.<sup>9</sup>

Међународни стандарди у области образовања додатно су разрађени у оквиру Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO). *Конвенција против дискриминације у образовању* из 1960. године представља један од првих правно обавезујућих инструмената који се директно бави питањем једнаког приступа образовању. Овом конвенцијом забрањује се сваки облик дискриминације у образовању, укључујући и дискриминацију засновану на националној или етничкој припадности, а државама се оставља могућност да, ради очувања идентитета мањина, омогуће образовање на мањинским језицима, под условом да се тиме не угрожава интеграција у друштво (UNESCO, 1960).<sup>10</sup>

У контексту социјалних и културних права, значајно место заузима и *Општи коментар бр. 13* Комитета УН за економска, социјална и културна права, који детаљно

---

<sup>9</sup> Генерална скупштина УН, 1989, чл. 2, 28–30

<sup>10</sup> УНЕСКО, 1960, чл. 1, 2 и 5

разрађује садржај права на образовање. У овом документу истиче се да право на образовање мора бити доступно, приступачно, прихватљиво и прилагодљиво, што је од посебног значаја за децу припаднике националних мањина, чије потребе захтевају прилагођавање наставних планова, језика наставе и наставних метода (UN CESCR, 1999)<sup>11</sup>.

Поред универзалних извора, кључну улогу у заштити права на образовање деце припадника националних мањина имају регионални инструменти, нарочито они усвојени у оквиру Савет Европе. *Оквирна конвенција за заштиту националних мањина* из 1995. године представља најзначајнији правно обавезујући европски инструмент у области мањинских права. Ова конвенција у члановима 12. и 14. прописује обавезу држава да подстичу једнаке могућности за приступ образовању и да, где постоји довољан број припадника мањина, омогуће наставу на мањинским језицима или учење тих језика (Савет Европе, 1995). Допуну овим стандардима представља *Европска повеља о регионалним или мањинским језицима*, која се посебно фокусира на заштиту језичких права у образовању. Повеља обавезује државе да предузимају конкретне мере ради очувања и унапређења мањинских језика кроз образовни систем, при чему се наглашава значај континуитета образовања на мањинском језику од предшколског до високог образовања.

Поред Савета Европе, значајну улогу у обликовању стандарда образовања националних мањина има и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). *Хашке препоруке о праву националних мањина на образовање* пружају смернице државама за уређивање мањинског образовања, док *Љубљанске смернице о интеграцији разноликих друштава* разматрају како државне политике могу да подстакну интеграцију уз уважавање различитости. Ови необавезујући документи наглашавају значај образовања које омогућава очување мањинског идентитета и учешће у ширем друштву (Високи комесар ОЕБС-а за националне мањине, 1996, 2012)<sup>12</sup>.

У савременом европском контексту, на развој националних стандарда утиче и право Европске уније, иако образовање формално спада у надлежност држава чланица.

---

<sup>11</sup> Комитет за економска, социјална и културна права УН [CESCR], 1999. [CESCR], 1999.

<sup>12</sup> Високи комесар за националне мањине, Љубљанске смернице о интеграцији различитих друштава (2012). <https://hcnm.osce.org/hcnm/ljubljana-guidelines>.

Кроз Копенхашке критеријуме и процес проширења, Европска унија индиректно утиче на унапређење заштите мањинских права, укључујући и право на образовање. Извештаји Европске комисије о напретку држава кандидата редовно указују на стање мањинског образовања и представљају важан инструмент политичког и правног притиска у циљу усклађивања са европским стандардима (European Commission, 2023, стр. 51)<sup>13</sup>.

Сумирајући наведено, може се закључити да међународноправни извори који регулишу право на образовање деце припадника националних мањина представљају сложен и вишеслојан систем правних норми, принципа и стандарда. Ови извори не обезбеђују искључиво формално право на приступ образовању, већ истовремено намећу обавезу државама да путем одговарајућих нормативних и институционалних механизма створе услове за очување националног, културног, језичког и верског идентитета припадника мањинских заједница. Истовремено, међународни стандарди у овој области имају за циљ подстицање интеграције националних мањина у друштвени и правни поредак државе, уз поштовање принципа равноправности и недискриминације.

## **1.2. Правни стандарди заштите права националних мањина**

Правни стандарди заштите права националних мањина представљају скуп међународних, регионалних и наднационалних норми које имају за циљ да обезбеде очување идентитета мањинских заједница, њихову равноправност и ефективно уживање људских права. У области образовања, ови стандарди имају посебан значај, јер се управо кроз образовни систем најдиректније одражава однос државе према културној и језичкој разноликости. Савремени приступ мањинским правима полази од схватања да формално признавање једнакости није довољно, већ да је неопходно увођење посебних мера које ће омогућити стварну равноправност припадника националних мањина (Kymlicka, 1995).

---

<sup>13</sup> Европска комисија, Извештај о Србији за 2023. годину, SWD(2023) 695 final (2023)., [https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD\\_2023\\_695\\_Serbia.pdf](https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf).

### 1.2.1. Универзални међународни извори (УН, UNESCO, Конвенција о правима детета)

Универзални међународни извори усвојени у оквиру система Уједињених нација представљају темељ правних стандарда заштите права националних мањина, укључујући и право на образовање. Полазна основа ових стандарда садржана је у *Универзалној декларацији о људским правима*, која утврђује принцип недискриминације и једнаког уживања права и слобода за сва лица, без обзира на националну или етничку припадност (Генерална скупштина УН, 1948).

Посебан значај у контексту образовања има *Конвенција о правима детета*, која право на образовање третира као једно од основних права детета и уводи обавезу држава да обезбеде једнаке услове за приступ образовању. Забрана дискриминације из члана 2. Конвенције има директну примену на децу припаднике националних мањина, док се чланом 29. наглашава да образовање треба да буде усмерено ка развоју поштовања културног идентитета, језика и вредности детета (Генерална скупштина УН, 1989). Овакво нормативно решење јасно указује да међународно право препознаје значај очувања мањинског идентитета у оквиру образовног система.

У оквиру UNESCO-а усвојена је *Конвенција против дискриминације у образовању* (1960), која представља један од најзначајнијих међународних инструмената у овој области. Овим документом забрањује се сваки облик дискриминације у образовању, али се истовремено признаје право мањинских група да организују образовање на сопственом језику, под условом да се тиме не нарушава општа образовна политика државе и принципи друштвене кохезије (UNESCO, 1960).

Даље разрађивање ових стандарда садржано је у *Општем коментару бр. 13* Комитета УН за економска, социјална и културна права, у којем се истиче да образовање мора бити доступно, приступачно, прихватљиво и прилагодљиво. Посебно се наглашава потреба прилагођавања образовног система потребама деце из осетљивих група, међу

којима деца припадници националних мањина заузимају значајно место (UN CESCR, 1999).

### **1.2.2. Европски систем заштите (Оквирна конвенција и Европска повеља о регионалним и мањинским језицима)**

На европском нивоу, кључну улогу у заштити права националних мањина има Савет Европе, који је развио низ правно обавезујућих и препоручних инструмената у овој области. Најзначајнији међу њима јесте *Оквирна конвенција за заштиту националних мањина* из 1995. године, која представља први свеобухватни међународни уговор посвећен искључиво заштити мањинских права.

Оквирна конвенција у члановима 12. и 14. утврђује обавезу држава да обезбеде једнаке могућности за приступ образовању и да, где постоји довољан број припадника мањина, омогуће наставу на мањинским језицима или учење тих језика. Значај ових одредаба огледа се у чињеници да оне не третирају мањинско образовање као изузетак, већ као легитиман и пожељан део националних образовних система (Савет Европе, 1995).

Допуну овом систему представља *Европска повеља о регионалним или мањинским језицима*, која се фокусира на заштиту језичких права у области образовања. Повеља обавезује државе да предузимају активне мере ради очувања и развоја мањинских језика кроз образовни процес, наглашавајући значај континуитета и институционалне подршке. Овај документ је од посебног значаја за државе са израженом језичком разноликошћу, јер поставља минималне стандарде који морају бити испуњени у области мањинског образовања (Савет Европе, 1995).

Сумирајући наведено, може се констатовати да Савет Европе, поред успостављања нормативног оквира за заштиту права националних мањина, посредством система мониторинга, контроле и периодичног извештавања врши континуирани надзор над применом релевантних међународноправних инструмената. Овакав механизам надзора

има посебан значај, јер доприноси доследнијој примени преузетих међународних обавеза и постепеном усклађивању националних законодавстава и институционалне праксе са утврђеним европским стандардима у области образовања националних мањина. Истовремено, кроз препоруке и оцене надлежних тела Савета Европе подстиче се унапређење правне заштите, јачање принципа равноправности и обезбеђивање ефективног остваривања права припадника националних мањина у образовном систему.

### **1.2.3. Улога Европске уније (Копенхашки критеријуми и извештаји о напретку)**

Иако образовање формално спада у надлежност држава чланица, Европска унија има значајан индиректан утицај на заштиту права националних мањина, нарочито у процесу проширења. Кроз *Копенхашке критеријуме*, Европска унија је утврдила да државе кандидати морају обезбедити поштовање људских и мањинских права као један од основних услова за приступање.

У том контексту, право на образовање деце припадника националних мањина представља важан индикатор степена усклађености националног законодавства са европским стандардима. Европска комисија у својим годишњим извештајима о напретку држава кандидата посебну пажњу посвећује питањима мањинског образовања, доступности наставе на мањинским језицима и практичној примени усвојених прописа (European Commission, 2023).

Сумирајући наведено, може се закључити да, иако Европска унија не располаже непосредном законодавном надлежношћу у области образовања, њен утицај у овој сфери има значајан правни и политички домет. Тај утицај остварује се посредством политичких механизма, финансијских инструмената и процеса европских интеграција, кроз које се државе подстичу на унапређивање сопствених нормативних и институционалних оквира у области заштите људских и мањинских права.

Наведени механизми имају посебан значај за унапређење положаја националних мањина и обезбеђивање ефективног остваривања њихових права у области образовања, нарочито у погледу приступа образовању на матерњем језику, очувања културног идентитета и примене принципа недискриминације и равноправности. Истовремено, процес европских интеграција доприноси постепеном усклађивању националних законодавстава са европским стандардима и јачању институционалних механизма заштите права припадника националних мањина.

## **II. УСТАВНОПРАВНИ И ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

### **2.1. Устав Републике Србије и право на образовање националних мањина**

Устав Републике Србије представља највиши правни акт у националном правном поретку и основни извор уставноправне заштите људских и мањинских права. Њиме се утврђују основни принципи на којима почива правни систем, укључујући и принципе равноправности, забране дискриминације и поштовања посебности националних мањина. Право на образовање је у Уставу препознато као једно од основних људских права, док су права националних мањина уређена кроз посебан сет уставних гаранција.

Право на образовање је гарантовано чланом 71. Устава Републике Србије, којим се утврђује да свако има право на образовање, да је основно образовање обавезно и бесплатно, а да је средње образовање бесплатно у складу са законом (Устав Републике Србије, 2006). Овом одредбом право на образовање је постављено као универзално право које припада свим лицима под једнаким условима, без обзира на њихову националну, етничку или језичку припадност.

Посебан значај за децу припаднике националних мањина имају уставне одредбе којима се гарантују посебна мањинска права. Устав Републике Србије у члану 75. утврђује да припадници националних мањина имају право на очување посебности, што обухвата право на очување националног идентитета, језика, културе и традиције. Уставна заштита ових права представља правни основ за увођење посебних мера у области образовања, које имају за циљ очување и развој мањинских идентитета.

Право припадника националних мањина на образовање на сопственом језику експлицитно је заштићено у члану 79. Устава, којим се гарантује право на школовање на матерњем језику у складу са законом. Ова одредба има изузетан значај, јер представља уставни основ за развој система мањинског образовања и примену међународних стандарда у националном правном поретку. Истовремено, формулација „у складу са

законом“ указује на то да је пуна реализација овог права условљена законодавним и институционалним оквиром.

Уставни оквир Републике Србије заснован је и на општем принципу забране дискриминације, који је утврђен чланом 21. Устава. Овим чланом забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, укључујући и националну припадност и језик. У контексту образовања, ова одредба има посебан значај, јер обезбеђује једнаку правну заштиту свим ученицима и спречава неједнак третман деце припадника националних мањина у приступу образовном систему<sup>14</sup>.

Уставноправна заштита права на образовање националних мањина у Републици Србији усклађена је са међународним стандардима које је држава прихватила ратификацијом релевантних међународних уговора. Чланом 16. Устава утврђено је да су ратификовани међународни уговори саставни део унутрашњег правног поретка и да се непосредно примењују. Овакво уставно решење омогућава директну примену међународних стандарда у области образовања националних мањина и представља важан механизам за унапређење заштите ових права.

У правној теорији се истиче да уставне гаранције представљају неопходан, али не и довољан услов за пуно остваривање права на образовање деце припадника националних мањина. Иако Устав Републике Србије пружа солидан нормативни основ, ефективност ових одредаба у великој мери зависи од њихове конкретизације кроз законе и подзаконске акте, као и од праксе надлежних институција.

Посебан изазов у примени уставних одредаба односи се на баланс између очувања мањинског идентитета и интеграције у шире друштво. Уставни оквир Републике Србије настоји да успостави овај баланс, признајући право на образовање на матерњем језику, али истовремено остављајући простор за уређење питања наставних планова, програма и језика наставе кроз законодавство. Управо на овом месту долази до изражаја значај законодавног оквира, који има задатак да уставне принципе претвори у функционалан и одржив систем мањинског образовања.

---

<sup>14</sup> Устав Републике Србије бр. 98/2006 и 115/2021, чл. 21 и 71.

## 2.2. Законодавни оквир образовања националних мањина у Србији

Законодавни оквир Републике Србије у области образовања националних мањина представља кључни механизам за конкретизацију уставних гаранција и међународноправних обавеза које је држава преузела. Док Устав поставља основне принципе и права, закони и подзаконски акти имају задатак да обезбеде њихову практичну примену кроз јасна правила, институционалне механизме и процедуре. У том смислу, законодавство у области мањинског образовања заузима централно место у систему заштите права деце припадника националних мањина.

Основни системски акт у овој области јесте *Закон о заштити права и слобода националних мањина*<sup>15</sup>. Овим законом утврђује се да припадници националних мањина имају право на васпитање и образовање на свом језику, као и право на неговање сопствене културе, традиције и идентитета. Закон посебно наглашава да се ова права остварују у складу са Уставом и међународним уговорима, чиме се обезбеђује усклађеност националног законодавства са међународним стандардима (Закон о заштити права и слобода националних мањина, 2002). Овим законом је установљена културна аутономија националних мањина која се остварује кроз мере посебне заштите права мањина у образовању, култури, информисању и службеној употреби језика, као и мањинска самоуправа која се остварује кроз институцију националног савета националне мањине (Вучковић-Шаховић & Петрушић, 2015, стр. 86).

Одредбе овог закона имају изузетан значај за образовање деце припадника националних мањина, јер пружају правни основ за организовање наставе на мањинским језицима, израду наставних планова и програма прилагођених културним специфичностима мањинских заједница, као и за примену посебних мера ради остваривања стварне равноправности. Закон полази од схватања да формална једнакост није довољна и да је, у циљу спречавања дискриминације, неопходно увести посебне

---

<sup>15</sup> Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Службени лист СРЈ“, бр. 11/2002;

механизме подршке мањинском образовању, што је у складу са савременим међународним приступом заштити мањинских права (Вујић, 2009, стр. 705).

Поред наведеног закона, значајну улогу има и *Закон о основама система образовања и васпитања* (ЗОСОВ), који уређује општа правила функционисања образовног система у Републици Србији. Овим законом детаљније се разрађују питања наставе на мањинским језицима, двојезичне наставе, као и учења језика националне мањине са елементима националне културе. ЗОСОВ предвиђа различите modele образовања за припаднике националних мањина, што омогућава флексибилан приступ и прилагођавање конкретним потребама појединих заједница (Закон о основама система образовања и васпитања).<sup>16</sup>

Посебан значај у законодавном оквиру има институција националних савета националних мањина која су уређене Законом о националним саветима националних мањина. Национални савети представљају облик културне аутономије мањина и имају одређена овлашћења у области образовања, укључујући учешће у изради наставних планова и програма, давање мишљења о уџбеницима на мањинским језицима и учешће у управљању образовним установама. Ова решења имају за циљ да обезбеде активно учешће мањинских заједница у одлучивању о питањима која су од суштинског значаја за очување њиховог идентитета. (Вучковић-Шаховић & Петрушић, 2015, стр. 239).

Наиме, „деци припадницима националних мањина пропадају сва права у истом обиму која су прозната и деци из већинског становништва.“ Посебна могућност која је важна деци припадницима националних мањина јесте да се образују на сопственом језику. „Закон гарантује ово право и оно се односи на предшколско, основно и средње образовање“. Такође је прописано да се „уџбеници штампају на језицима националних мањина за ученике за које се образовно-васпитни рад изводи и на језике националних мањина.“ (Вучковић-Шаховић & Петрушић, 2015, стр. 240).

У правној теорији и пракси истиче се да законодавни оквир Републике Србије у великој мери одговара међународним и европским стандардима у области заштите

---

<sup>16</sup> Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, бр. 88/2017, са каснијим изменама, чл. 5. 3.

мањинских права. Ипак, указује се и на одређене недостатке, који се пре свега односе на недовољну прецизност појединих законских одредаба и на неуједначену примену прописа у пракси (Вујић, 2009, стр. 709). Ови недостаци посебно долазе до изражаја у срединама са малобројним мањинским заједницама, где је организација наставе на мањинском језику често условљена кадровским и финансијским ограничењима.

Проблеми у примени законодавног оквира најизраженији су када је реч о образовању појединих мањинских група, попут ромске националне мањине. Истраживања показују да, упркос постојећим законским решењима, деца ромске националне мањине и даље имају отежан приступ образовању, што указује на јаз између нормативног и стварног стања (Batrićević & Kubiček, 2020). Ови налази потврђују да законодавни оквир, иако неопходан, није сам по себи довољан за обезбеђивање пуне и ефективне заштите права на образовање.

Сумирајући наведено, може се закључити да Република Србија располаже релативно развијеним законодавним оквиром у области образовања националних мањина, који је у складу са уставним принципима и међународним стандардима. Међутим, пуна ефикасност овог оквира зависи од његове доследне примене, адекватне институционалне подршке и континуираног праћења ефеката усвојених мера, што представља предмет даље анализе у оквиру овог рада.

### **2.3. Практична примена и изазови у остваривању права на образовање**

Иако Република Србија располаже релативно развијеним уставним и законодавним оквиром у области образовања националних мањина, питање практичне примене ових норми остаје један од кључних изазова. У правној теорији и пракси често се указује на разлику између *de iure* заштите, која је нормативно обезбеђена, и *de facto* стања, које зависи од институционалних, финансијских и друштвених фактора. Управо у овој равни

најјасније долази до изражаја сложеност остваривања права на образовање деце припадника националних мањина.

Један од основних изазова у примени постојећих прописа односи се на доступност образовања на мањинским језицима. Иако законодавство предвиђа могућност организовања наставе на матерњем језику, у пракси је то често условљено бројем ученика, расположивим наставним кадром и финансијским средствима. У срединама у којима припадници националних мањина чине мањи део становништва, организација наставе на мањинском језику неретко се показује као тешко изводљива, што доводи до неуједначене примене законских решења (Marković & Joković Pantelić 2025).

Сматрамо да посебан проблем представља недостатак адекватних уџбеника и наставних материјала на мањинским језицима. Иако национални савети националних мањина имају одређена овлашћења у погледу учешћа у изради и одобравању уџбеника, пракса показује да процес њихове израде и одобравања често траје дуго и да није у потпуности усклађен са потребама образовног система. Ово посебно погађа мањинске заједнице које користе мање заступљене језике, што додатно отежава пуно остваривање права на образовање на матерњем језику.

Значајан изазов односи се и на питање наставног кадра. Образовање на мањинским језицима захтева наставнике који, поред стручних квалификација, поседују и адекватно знање мањинског језика и културног контекста. У пракси, међутим, често постоји недостатак таквог кадра, нарочито у мањим срединама и руралним подручјима. Овај проблем има директан утицај на квалитет наставе и може довести до ситуације у којој је право на образовање формално признато, али суштински ограничено (Вујић, 2009, стр. 707).

Социјални и економски фактори такође имају значајан утицај на остваривање права на образовање деце припадника националних мањина. Истраживања указују да деца из социјално угрожених мањинских заједница, посебно ромске националне мањине, чешће напуштају школовање или имају ограничен приступ квалитетном образовању. Ови проблеми нису искључиво правне природе, али указују на потребу интегрисаног приступа

који обухвата образовну, социјалну и економску политику (Batrićević & Kubiček, 2020; Jovanović & Joković, 2022).

Поред наведеног, у пракси се јављају и изазови у погледу заштите од дискриминације у образовању. Иако је дискриминација забрањена Уставом и посебним законима, поједини облици посредне дискриминације и даље постоје, нарочито у виду сегрегације ученика или неједнаког третмана унутар образовних установа. Судска и управна пракса у овој области још увек није довољно развијена, што отежава ефикасну правну заштиту права деце припадника националних мањина (Петрушић, 2010, стр. 241).

Посебно изражен пример образовне сегрегације забележен је у једној основној школи у Лесковцу, у којој је школске 2018/2019. године чак 418 од укупно 422 ученика било ромске националности. Повереник за заштиту равноправности утврдио је да школа, иако је препознала проблем и предузела поједине активности, није доказала да је применила све расположиве мере ради његовог отклањања. Документ који је школа представила као план десегрегације заправо је само предвиђао његово будуће доношење, због чега није могао бити сматран конкретним и свеобухватним планом у смислу одговарајућег подзаконског акта. Применом правила о прерасподели терета доказивања, Повереник је закључио да је школа повредила члан 6. Закона о забрани дискриминације и препоручио јој да изради детаљан план десегрегације, координира његово спровођење и континуирано прати ефекте предузетих мера. Овај случај показује да формално признавање проблема и спровођење општих антидискриминационих активности нису довољни, већ је неопходно предузимање конкретних, планских и мерљивих мера које могу довести до стварне промене етничке структуре ученика и остваривања једнаких услова образовања (Повереник за заштиту равноправности, 2019).<sup>17</sup>

Додатни изазов представља и улога локалних самоуправа у примени образовних прописа. Како је значајан део надлежности у области образовања децентрализован, квалитет и обим примене законских решења у великој мери зависе од капацитета локалних органа власти. Неуједначени ресурси и различит степен развијености локалних

---

<sup>17</sup> Повереник за заштиту равноправности, *Мишљење бр. 07-00-70/2019-02 (64-19)* од 10. маја 2019

самоуправа доводе до тога да деца припадници националних мањина у различитим деловима Србије немају једнаке услове за остваривање права на образовање.

Сумирајући наведене изазове, може се закључити да је основни проблем у остваривању права на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији јаз између нормативног оквира и његове практичне примене. Иако су уставне и законске гаранције у великој мери усклађене са међународним стандардима, њихова пуна реализација захтева континуирано унапређење институционалних капацитета, бољу координацију надлежних органа и систематско праћење ефеката примењених мера. Ови налази представљају основу за даљу компаративну анализу и формулисање предлога за унапређење система заштите права на образовање деце припадника националних мањина.

Уочени изазови посебно долазе до изражаја када се анализира положај појединих националних мањина у Републици Србији, будући да се тек на нивоу конкретних група уочавају стварни дometи и ограничења нормативног оквира. Тако, у случају ромске националне мањине, проблеми су најизраженији у домену приступа образовању и континуитета школовања. Они се огледају у високој стопи напуштања образовног процеса, недовољној заступљености у средњем и високом образовању, као и у присуству структурних баријера које укључују сиромаштво, просторну сегрегацију и недовољну институционалну подршку. Ови фактори указују на то да формално загарантовано право на образовање у овом случају често остаје ограничено у пракси, што захтева примену афирмативних мера и интегрисаних јавних политика.

Насупрот томе, положај мађарске националне мањине карактерише релативно развијен институционални оквир за остваривање права на образовање на матерњем језику. Ово се огледа у постојању образовних установа и наставе на мађарском језику на различитим нивоима образовања, као и у извесном степену институционалне стабилности. Ипак, и у овом случају јављају се одређени изазови, пре свега у погледу доступности савремених наставних материјала, континуираног унапређења наставног кадра и прилагођавања образовних програма савременим образовним стандардима. Ови изазови указују да ни у условима развијенијег нормативног и институционалног оквира није у

потпуности обезбеђен квалитативни аспект права на образовање (Вујић, 2009, стр. 707-708).

Положај бошњачке националне мањине одликује се специфичним изазовима који се пре свега односе на питања језика наставе, садржаја наставних програма и институционалне координације између различитих нивоа власти. У пракси, ова питања могу довести до правне и организационе неуједначености, што утиче на степен остваривања права на образовање. Додатно, питања идентитета и културне аутономије утичу на формулисање образовних политика, што захтева пажљиво балансирање између очувања посебности и интеграције у шири образовни систем.

Упоредна анализа положаја ових мањинских група показује да се, упркос постојању јединственог правног оквира, степен остваривања права на образовање значајно разликује у зависности од низа фактора, као што су демографска структура, економски услови, институционални капацитети и историјско-културни контекст. Ови налази потврђују да је за ефективну заштиту права националних мањина неопходан диференциран приступ, који подразумева прилагођавање јавних политика специфичностима сваке заједнице, уз истовремено очување јединствених стандарда правне заштите.

### **III. КОМПАРАТИВНОПРАВНА АНАЛИЗА ЗЕМАЉА РЕГИОНА**

#### **3.1. образовање националних мањина у Републици Хрватској**

Систем образовања националних мањина у Република Хрватска представља један од најразвијенијих и нормативно најјасније уређених модела у региону, посебно у односу на Србију и Северну Македонију. Посебност хрватског приступа огледа се у постојању прецизно дефинисаних модела мањинског образовања, који омогућавају различите

степене употребе мањинског језика и писма у настави, у зависности од потреба конкретне мањинске заједнице и локалног контекста. Овакав систем представља покушај успостављања равнотеже између очувања мањинског идентитета и интеграције у шири друштвени и образовни систем.

Уставни основ за образовање националних мањина у Хрватској садржан је у одредбама којима се гарантује равноправност припадника националних мањина и право на очување њиховог идентитета, укључујући и право на образовање на матерњем језику (Ustav Republike Hrvatske, čl. 14, 15).<sup>18</sup> Устав Републике Хрватске гарантује равноправност свих грађана, као и слободу изражавања националне припадности, очувања културног идентитета и употребе сопственог језика и писма. Ове одредбе представљају основ за даље законско уређење мањинских права у различитим друштвеним областима, укључујући и образовање (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002).<sup>19</sup>

Посебан значај има чињеница да уставни поредак Хрватске не третира права националних мањина искључиво као индивидуална, већ им признаје и колективну димензију. Ово је од посебне важности у области образовања, јер омогућава институционализацију права на наставу на матерњем језику, као и активно учешће мањинских заједница у креирању образовних политика. На тај начин, образовање постаје кључни инструмент очувања идентитета, али и средство интеграције у шири друштвени систем.

Уставне гаранције додатно су разрађене кроз уставни закон о правима националних мањина, којим се детаљније уређују права мањина у области образовања, културе и јавне употребе језика. Овим актом утврђује се обавеза државе да обезбеди услове за образовање на језику и писму националних мањина, као и да подстиче развој институција које доприносе очувању њиховог културног и језичког идентитета. У том смислу, уставни и законски оквир делују комплементарно, обезбеђујући како формалну, тако и материјалну основу за остваривање права на образовање. Ове уставне гаранције даље су разрађене кроз посебне законе и подзаконске акте, који чине кохерентан нормативни оквир за

---

<sup>18</sup> Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 85/2010 – pročišćeni tekst i 5/2014, čl. 15

<sup>19</sup> Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne novine*, br. 155/2002, 47/2010, 80/2010 i 93/2011.

остваривање мањинских образовних права (stavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002).

Кључни акт у овој области представља законодавство којим се уређује образовање на језику и писму националних мањина. На основу овог оквира развијена су три основна модела образовања националних мањина, позната као модел А, модел Б и модел Ц, који се примењују у основним и средњим школама.

Посматрано са становишта правне и образовне политике, наведени модели представљају инструмент диференцираног приступа у остваривању права на образовање националних мањина. Њихова основна функција није само у формалном омогућавању наставе на мањинском језику, већ у обезбеђивању равнотеже између очувања културног идентитета и друштвене интеграције. У том смислу, избор модела не зависи искључиво од нормативног оквира, већ и од демографских карактеристика, степена концентрације мањинске популације и образовних потреба конкретне заједнице (Bjezancevic, 2023, str. 269).

Модел А, који подразумева потпуну наставу на мањинском језику, пружа највиши степен заштите језичког и културног идентитета, јер омогућава да образовни процес у целини буде заснован на матерњем језику ученика. Међутим, у теорији и пракси се указује да овај модел може довести до ограничене интеракције са већинским становништвом, уколико није праћен адекватним механизмима интеркултуралног образовања. Насупрот томе, модели Б и Ц представљају различите степене компромиса између очувања идентитета и интеграције, омогућавајући већу изложеност службеном језику и ширем образовном контексту (Bjezancevic, 2023, str. 273).

Са аспекта ефективности, значај ових модела огледа се у њиховој флексибилности, која омогућава прилагођавање различитим локалним условима. Ипак, њихова успешна примена условљена је постојањем адекватних институционалних капацитета, квалитетног наставног кадра и развијених наставних материјала. У супротном, постоји ризик да формално установљени модели не доведу до стварног побољшања положаја ученика припадника националних мањина. Стога се може закључити да правни оквир сам по себи

није довољан, већ да је његова ефективност директно зависна од практичне имплементације и ширег друштвеног контекста. Истовремено, оваква структура омогућава мањинским заједницама да активно учествују у избору модела који најбоље одговара њиховим потребама.

Значајну улогу у систему образовања националних мањина у Хрватској имају институције које представљају мањинске заједнице, као и надлежна министарства и локалне самоуправе. Држава обезбеђује нормативни и финансијски оквир, док се примена образовних програма у великој мери реализује на локалном нивоу. Оваква подела надлежности омогућава већу прилагођеност локалним условима, али истовремено захтева висок степен координације и институционалне подршке (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih RH, 2002).<sup>20</sup>

Сматрамо да институционални оквир за остваривање права на образовање националних мањина у Републици Хрватској карактерише релативно висок степен развијености и јасно дефинисана подела надлежности између државних органа и представничких тела мањинских заједница. Посебну улогу у овом систему имају Савјети националних мањина Хрватске, који делују као кључни механизам учешћа мањина у процесу доношења одлука. Њихова надлежност обухвата давање мишљења о образовним програмима, учешће у процесу израде наставних материјала и праћење примене прописа у области образовања.

Поред савета националних мањина, значајну улогу имају и надлежна министарства, пре свега Министарство зnanosti и образовања, које обезбеђује нормативни и финансијски оквир за функционисање образовног система. Истовремено, локалне самоуправе имају важну улогу у практичној реализацији образовних програма, што омогућава прилагођавање специфичним локалним условима. Оваква децентрализована структура доприноси флексибилности система, али истовремено захтева висок степен координације и институционалне ефикасности.

---

<sup>20</sup> Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne novine*, br. 155/2002, 47/2010, 80/2010 i 93/2011 (у даљем тексту: UZPNM), čl. 23–34.

Са аспекта правне анализе, може се закључити да институционални механизми у Хрватској омогућавају релативно висок степен учешћа мањинских заједница у креирању образовних политика. Ипак, ефикасност ових механизма у великој мери зависи од њихових стварних капацитета, као и од нивоа сарадње између различитих институција. Стога се институционални оквир може оценити као нормативно добро постављен, али његова пуна функционалност захтева континуирано унапређење.

У правној и педагошкој литератури истиче се да хрватски модел мањинског образовања има значајан потенцијал у погледу очувања језичког и културног идентитета националних мањина, али да истовремено носи и одређене изазове. Један од њих односи се на ризик од сегрегације, нарочито у случајевима потпуне наставе на мањинском језику, уколико не постоје адекватни механизми интеркултуралне размене и заједничких активности ученика различитих националности (Bedeković, 2007; Paravina 2022, str. 13).

Посебно место у анализи заузима образовање српске националне мањине у Хрватској, које је у значајној мери обухваћено применом модела А и Ц. Истраживања указују да ови модели доприносе очувању језика и културе српске заједнице, али да су њихови ефекти у погледу друштвене интеграције условљени ширим друштвеним и политичким контекстом (Paravina, 2022, str. 14). Ово потврђује тезу да успех мањинског образовања не зависи искључиво од нормативних решења, већ и од друштвене климе и институционалне подршке.

Образовање српске националне мањине у Републици Хрватској представља један од најзначајнијих сегмената примене мањинског образовног система, како због бројности заједнице, тако и због специфичног историјског и друштвеног контекста. У пракси, припадници српске мањине најчешће користе модел А и модел Ц, што омогућава различите нивое очувања језика и културног идентитета. Посебно у регионима са већом концентрацијом српског становништва, као што су источна Славонија и делови Далмације, овај систем има значајну улогу у очувању образовне и културне инфраструктуре заједнице.

Међутим, ефикасност ових модела не зависи искључиво од нормативног оквира, већ и од ширег друштвеног амбијента и степена интеркултуралне интеграције. Истраживања указују да, иако модели наставе на српском језику доприносе очувању идентитета, њихов утицај на друштвену кохезију може бити ограничен уколико не постоје механизми који подстичу интеракцију са већинским становништвом. Ово указује на потребу уравнотеженог приступа који истовремено обезбеђује културну аутономију и друштвену интеграцију.

Сматрамо да са становишта правне анализе, положај српске националне мањине у области образовања може се оценити као нормативно обезбеђен, али у пракси условљен низом фактора који превазилазе правни оквир. Ови фактори укључују демографске промене, миграције и степен институционалне подршке, што указује да ефективност права на образовање зависи од комплексне интеракције правних, друштвених и политичких елемената.

Посебан значај у анализи хрватског система образовања националних мањина има питање његове ефективности у пракси. Иако нормативни оквир обезбеђује висок степен заштите, стварни домети овог система зависе од низа фактора, као што су демографска структура становништва, регионалне специфичности и степен развијености институционалних капацитета. У том смислу, може се уочити да се примена прописаних модела не одвија уједначено у свим деловима земље, већ да варира у зависности од локалног контекста.

Додатно, у стручној литератури и пракси указује се на потребу континуираног унапређења интеркултуралног приступа образовању, како би се превазишли потенцијални ефекти сегментације образовног система. Ово подразумева развој заједничких наставних активности, подстицање комуникације између ученика различитих националности и јачање улоге образовања као инструмента друштвене кохезије. У том контексту, мањинско образовање не треба посматрати изоловано, већ као саставни део ширег образовног и друштвеног оквира.

Дакле, хрватски модел образовања националних мањина нормативно добро постављен и институционално развијен, али да његова пуна ефикасност зависи од динамичне интеракције правних, друштвених и образовних фактора. Ово потврђује општу тезу да квалитет заштите мањинских права није искључиво одређен постојањем правних норми, већ пре свега степеном њихове доследне и контекстуално прилагођене примене.

Упоредно посматрано, систем образовања националних мањина у Републици Хрватској често се наводи као пример добре праксе у региону, посебно због јасне типологије модела и релативно развијене институционалне подршке. Ипак, и у овом систему присутни су изазови који се односе на практичну примену прописа, обезбеђивање квалитетног наставног кадра и постизање равнотеже између очувања мањинског идентитета и друштвене кохезије. Ови аспекти представљају значајну основу за даљу компаративну анализу са системом образовања националних мањина у Републици Србији и другим земљама региона.

### **3.2. образовање националних мањина у Републици Северној Македонији**

Систем образовања националних мањина у Република Северна Македонија развијао се у специфичном друштвено-политичком контексту мултиетничког друштва, у којем питање језичких и образовних права има посебан значај за очување друштвене стабилности и међуетничког поверења. За разлику од појединих држава региона, у Северној Македонији мањинско образовање представља једно од централних питања уређења односа између већинске и мањинских заједница, што се одразило и на уставни и законодавни оквир.

Кључна прекретница у уређењу мањинских права, укључујући и право на образовање, јесте Охридски оквирни споразум из 2001. године.<sup>21</sup> Овим споразумом

---

<sup>21</sup> *Framework Agreement concluded at Ohrid, Macedonia, signed at Skopje, Macedonia on 13 August 2001.* (2001). Organization for Security and Co-operation in Europe  
<https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/8/100622.pdf>

успостављени су темељи за унапређење положаја мањинских заједница, пре свега кроз проширење употребе језика заједница које чине најмање 20% становништва. Уставне измене које су уследиле након закључења Охридског споразума значајно су утицале на развој система образовања на мањинским језицима.

Уставноправни оквир Републике Северне Македоније предвиђа право припадника заједница на образовање на матерњем језику, у складу са законом број 91 од 20. новембра 2001.<sup>22</sup> Ова уставна гаранција даље је разрађена кроз законе којима се уређује основно, средње и високо образовање, као и кроз посебне прописе који се односе на употребу језика у јавном животу. У пракси, најразвијенији систем мањинског образовања односи се на албанску заједницу, али су одређени облици образовања на матерњем језику обезбеђени и за друге мањинске групе, укључујући турску, српску и ромску заједницу. Устав Републике Северне Македоније, измењен након закључења Охридског оквирног споразума, уводи концепт „заједница које нису већина“, чиме се наглашава мултиетнички карактер државе. Устав Републике Северне Македоније гарантује право на употребу језика и писма заједница, као и право на образовање на матерњем језику у складу са законом. Ове одредбе представљају основу за развој законодавства које омогућава широку примену мањинских језика у образовном систему (Rizova et al, 2020).

Посебно је значајно да уставни оквир у Северној Македонији повезује језичка права са принципом правичне заступљености и учешћа у јавном животу. У том смислу, право на образовање на матерњем језику није само културно право, већ и инструмент политичке и друштвене интеграције. Овакво решење указује на то да образовање има централну улогу у очувању стабилности мултиетничког друштва.

Образовање на мањинским језицима у Северној Македонији организује се на свим нивоима образовања, при чему је у основним и средњим школама могуће извођење наставе на језицима мањинских заједница у срединама у којима за то постоји довољан број ученика. Овакво решење има за циљ да омогући очување језичког и културног идентитета мањинских заједница, али истовремено поставља и изазове у погледу

---

<sup>22</sup> Устав Републике Северне Македоније, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 52/1991, Амандман VIII (*Службен весник на Република Македонија*, бр. 91/2001), којим је замењен чл. 48 Устава.

интеграције и квалитета наставе. У стручној литератури указује се да, иако нормативни оквир омогућава широко коришћење мањинских језика у образовању, у пракси постоје значајне разлике у квалитету и доступности наставе. Посебно су изражени проблеми у образовању ромске националне мањине, која се суочава са бројним социјалним и економским препрекама. Истраживања показују да деца ромске заједнице имају повећан ризик од раног напуштања школовања, недовољну језичку подршку и ограничен приступ квалитетним образовним ресурсима (Rizova et al, 2020).

Један од специфичних изазова у систему мањинског образовања у Северној Македонији односи се на питање сегрегације. Организација наставе на различитим језицима, иако доприноси очувању идентитета, у појединим срединама доводи до фактичке поделе ученика по етничкој основи. Ова појава отвара питање баланса између права на образовање на матерњем језику и потребе за развојем интеркултуралног дијалога и друштвене кохезије, што је и у међународним стандардима препознато као један од кључних изазова мањинског образовања (Craig, 2016).

У контексту европских интеграција, Република Северна Македонија је, као држава кандидат за чланство у Европској унији, под сталним мониторингом у погледу заштите мањинских права. Извештаји међународних организација редовно указују на напредак у нормативном уређењу, али и на потребу унапређења практичне примене прописа, посебно у области образовања осетљивих мањинских група. Ово потврђује тезу да нормативна решења, иако неопходна, нису довољна без адекватне институционалне и друштвене подршке.

Институционални оквир за примену мањинског образовања обухвата сарадњу између министарстава, локалних самоуправа и образовних установа, при чему значајну улогу имају и међународне организације које подржавају реформе у образовном сектору. Овај мултиактерски приступ омогућава унапређење нормативног оквира, али истовремено поставља захтеве у погледу координације и ефикасности институција. Европска унија, као и Савет Европе, кроз механизме мониторинга и финансијске подршке, подстичу развој инклузивних образовних политика. У том контексту, посебан акценат ставља се на

интеграцију осетљивих група и развој интеркултуралног образовања, што представља један од кључних изазова за систем образовања у Северној Македонији.

Сматрамо да са компаративноправног аспекта, систем образовања националних мањина у Републици Северној Македонији показује одређене сличности са хрватским и српским моделом, пре свега у погледу уставне заштите и законског признања права на образовање на матерњем језику. Међутим, специфичан етнички састав и историјски контекст условили су да мањинско образовање у овој држави има изразитију политичку и друштвену димензију. Ови елементи представљају важну основу за даљу анализу положаја Републике Србије у регионалном контексту.

### **3.3. Република Србија у регионалном контексту**

Постављање Републике Србије у регионални контекст заштите права на образовање деце припадника националних мањина омогућава свеобухватну процену степена усклађености националног система са међународним и европским стандардима, као и идентификацију добрих пракси и структурних недостатака. Упоредна анализа Србије, Републике Хрватске и Републике Северне Македоније показује да, иако све три државе полазе од сличних међународноправних обавеза, приступи уређењу и примени мањинског образовања значајно се разликују.

Са компаративноправног становишта, уочава се да све три државе формално признају право на образовање на матерњем језику, али се разликују у начину његове нормативне операционализације. Док Република Хрватска примењује високо структурисан модел са јасно дефинисаним облицима наставе, Република Србија се ослања на институционалну аутономију националних савета, што омогућава већу флексибилност, али и потенцијалну неуједначеност у примени. Насупрот томе, Република Северна Македонија заснива свој систем на демографском принципу, што доводи до различитог обима права у зависности од величине мањинске заједнице.

Са нормативног аспекта, може се закључити да све три државе имају релативно висок ниво формалне заштите права на образовање националних мањина. Република Србија уставом гарантује право на образовање и право националних мањина на школовање на матерњем језику, уз ослањање на посебне законе и институцију националних савета. Сличан приступ присутан је и у Републици Хрватској, где су уставне гаранције разрађене кроз детаљан законодавни оквир и јасно дефинисане моделе образовања (А, Б и Ц). Република Северна Македонија, са друге стране, развила је систем мањинског образовања под снажним утицајем Охридског оквирног споразума, који је питање језика и образовања поставио у центар мултиетничког уређења државе.

Међутим, док је у Хрватској нормативни оквир изузетно прецизан и структурисан, у Србији је законодавство флексибилније, али и мање јасно у погледу практичних механизма примене. У Северној Македонији, пак, нормативна решења су у појединим сегментима условљена демографским прагом (20%), што доводи до различитог степена заштите у зависности од величине мањинске заједнице.

Дакле, сматрамо да једна од кључних разлика између Србије и других посматраних држава односи се на институционалну структуру. Република Србија је развила систем националних савета националних мањина, који имају значајна овлашћења у области образовања, културе и информисања. Овај модел представља облик културне аутономије и, у теоријском смислу, омогућава активно учешће мањинских заједница у одлучивању о питањима која су од суштинског значаја за очување њиховог идентитета.

За разлику од Србије, Република Хрватска мањи акценат ставља на посебна мањинска тела у области образовања, а већи на јасно нормативно уређене моделе који се примењују у оквиру општег образовног система. У Северној Македонији, пак, институционални оквир је у великој мери условљен етничком структуром и политичким договорима, што мањинско образовање чини осетљивим на друштвено-политичке промене.

Практична примена права на образовање националних мањина показује највеће разлике између посматраних држава. У Републици Хрватској, примена модела А, Б и Ц

омогућава јасно структурисан избор облика мањинског образовања. На пример српска национална мањина у појединим деловима источне Славоније користи модел А, који подразумева потпуну наставу на српском језику и ћириличном писму, што доприноси очувању језичког и културног идентитета (Paravina, 2022).

У Републици Северној Македонији, пример албанске заједнице показује да је могуће организовати образовање на мањинском језику на свим нивоима, укључујући и високо образовање. Међутим, овај пример истовремено указује на ризик од сегрегације, јер ученици различитих етничких заједница често похађају одвојене школе или наставу у различитим сменама, што може ослабити интеркултурални дијалог (Craig, 2016).

У Републици Србији, пракса је знатно неједначена. Пример добре праксе може се уочити у АП Војводини, где је организовано образовање на више мањинских језика (мађарском, словачком, румунском, русинском), укључујући комплетну наставу на матерњем језику. Истовремено, пример структурног проблема јесте положај ромске националне мањине, где, упркос нормативној заштити, деца често имају отежан приступ квалитетном образовању, суочавају се са раним напуштањем школе и посредном дискриминацијом (Batrićević & Kubiček, 2020; Jovanović & Joković, 2022).

Посматрано компаративно, може се закључити да Република Хрватска обезбеђује највећи степен правне предвидивости у примени мањинског образовања, захваљујући јасно дефинисаним моделима. Република Северна Македонија омогућава најширу употребу мањинских језика, али уз изражен ризик од сегментације образовног система. Република Србија се налази између ова два приступа, са развијеним институционалним механизмима, али са изазовима у њиховој доследној примени.

Компаративна анализа показује да степен формалне заштите није нужно пропорционалан степену стварне равноправности. Република Србија и Република Хрватска имају сличан ниво нормативне заштите, али се у Хрватској јасније уочава институционална конзистентност у примени прописа. Са друге стране, Србија има снажан

модел културне аутономије, али се његови потенцијали не користе увек у пуној мери, нарочито у срединама са ограниченим институционалним капацитетима.

Северна Македонија представља пример у којем је мањинско образовање дубоко повезано са политичком стабилношћу и међуетничким односима, што може бити и предност и ограничење. Овај пример показује да образовање националних мањина није искључиво правно питање, већ и шири друштвени процес.

У регионалном контексту, Република Србија се може оценити као држава са солидним нормативним оквиром и развијеним институционалним механизмима, али са израженим изазовима у практичној примени и постизању стварне равноправности. Упоредна анализа са Хрватском и Северном Македонијом показује да не постоји јединствен модел мањинског образовања, већ да је успех ових система условљен комбинацијом јасних правних норми, институционалне подршке и повољног друштвеног контекста.

Синтетички посматрано, компаративна анализа показује да не постоји универзалан модел мањинског образовања који би био подједнако ефикасан у свим друштвеним контекстима. Република Хрватска се издваја по нормативној прецизности, Република Северна Македонија по ширини језичких права, док Република Србија показује снажан потенцијал кроз институционални модел културне аутономије. Међутим, заједнички изазов за све три државе остаје обезбеђивање стварне равноправности у пракси, што указује да квалитет заштите мањинских права не зависи искључиво од правног оквира, већ од његове ефективне и контекстуално прилагођене примене.

## **IV. ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ У ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА НА ОБРАЗОВАЊЕ**

### **4.1. Кључни изазови у практичном остваривању права на образовање деце припадника националних мањина**

Упркос чињеници да је право на образовање деце припадника националних мањина у савременим правним системима у значајној мери нормативно признато и заштићено, његово практично остваривање и даље је оптерећено бројним структурним и системским изазовима. Ови изазови указују на постојање израженог јаза између *de iure* заштите, која се огледа у уставним и законским гаранцијама, и *de facto* стања, које зависи од институционалних, социоекономских и културних околности у којима се образовни систем примењује.

Посматрано са аналитичког становишта, наведени изазови могу се систематизовати у три основне групе: нормативно-институционалне, које се односе на примену правних прописа и капацитете институција; образовно-педагошке, које обухватају квалитет наставе, језичке моделе и наставни кадар; и социоекономске, које укључују факторе као што су сиромаштво, социјална искљученост и неједнак приступ образовним ресурсима. Оваква класификација омогућава свеобухватније разумевање сложености проблема и представља основу за формулисање адекватних мера јавних политика.

Један од основних изазова односи се на неуједначену примену прописа у различитим деловима државе. Иако законодавни оквир формално омогућава образовање на мањинским језицима, практична реализација овог права у великој мери зависи од локалних капацитета, броја ученика припадника мањине, као и расположивих финансијских и људских ресурса. У појединим срединама, нарочито у мултиетничким регионима, образовање на мањинским језицима функционише релативно успешно, док је у другим подручјима његова примена ограничена или потпуно изостала, што доводи до неједнаког уживања истог права (Вујић, 2009, стр. 702).

Посебан проблем представља доступност наставе на мањинским језицима у условима демографских промена и миграција. Смањење броја припадника појединих мањинских заједница, као и њихова територијална дисперзија, отежавају организацију наставе на матерњем језику у складу са законом. У таквим околностима, државе се често опредељују за минималне облике заштите, као што су изборни предмети или настава језика са елементима културе, што може бити недовољно за очување језичког и културног идентитета мањина.

Слични изазови уочени су и у другим државама региона, иако у различитом обиму. Док Република Хрватска захваљујући јасно дефинисаним моделима образовања обезбеђује већу правну предвидивост, Република Северна Македонија се суочава са израженијим проблемима сегментације образовног система. Ови примери указују да изазови у остваривању мањинског образовања имају регионални карактер и да су условљени ширим друштвеним и институционалним факторима.

Језички фактор представља један од најосетљивијих аспеката мањинског образовања. Са једне стране, образовање на матерњем језику има кључну улогу у очувању идентитета и спречавању асимилације, док са друге стране недовољно познавање службеног језика државе може представљати препреку за даље школовање и друштвену интеграцију. Недостатак адекватно осмишљених двојезичних и интеркултуралних програма често доводи до тога да деца припадници националних мањина остају у неповољнијем положају у односу на већинску популацију. Значајан изазов односи се и на квалитет наставе и наставни кадар. образовање на мањинским језицима захтева наставнике који, поред стручних квалификација, поседују и адекватно знање мањинског језика, као и разумевање културног и социјалног контекста у којем ученици одрастају. У пракси, међутим, често постоји недостатак таквог кадра, што негативно утиче на квалитет наставе и доводи до формалног, али не и суштинског остваривања права на образовање (Batrićević, & Kubiček, 2020).

Социоекономски фактори додатно продубљују постојеће неједнакости. Деца припадници појединих националних мањина често живе у условима сиромаштва, социјалне искључености и нестабилних породичних околности, што директно утиче на

њихову укљученост и успех у образовном систему. Овај проблем је посебно изражен код ромске националне мањине, где су стопе раног напуштања школовања и даље високе, упркос постојању посебних стратегија и мера подршке (Batrićević & Kubiček, 2020; Jovanović & Joković, 2022).

Поред наведеног, у пракси се јављају и различити облици дискриминације и сегрегације у образовању. Они могу бити директни, кроз отворено неједнак третман, али и посредни, кроз наизглед неутралне мере које у пракси доводе до неповољнијег положаја деце припадника националних мањина. Примери укључују раздвајање ученика у посебна одељења, упућивање деце у школе или програме нижег образовног квалитета, као и снижавање образовних очекивања, што дугорочно утиче на њихове образовне и животне шансе (Тасић, 2023, стр. 312).

Посебан изазов представља недовољно развијена судска и управна пракса у области заштите права на образовање. Иако постоје правни механизми заштите од дискриминације, њихова примена у пракси је ограничена, а поступци често дуготрајни и недовољно прилагођени потребама деце. Ово доводи до ситуације у којој повреде права остају без адекватне правне санкције, што подрива поверење у систем правне заштите. Ови облици дискриминације често имају структурни карактер, што значи да нису последица појединачних поступака, већ резултат ширих институционалних и друштвених образаца који доводе до репродукције неједнакости у образовном систему.

Сумирајући наведене изазове, може се закључити да кључни проблем у остваривању права на образовање деце припадника националних мањина није у недостатку нормативних решења, већ у њиховој недовољној и неуједначеној примени. Ово указује на потребу преласка са формалноправног на функционални приступ, који подразумева јачање институционалних капацитета, развој инклузивних образовних политика и систематско праћење ефеката примењених мера. Само на тај начин могуће је обезбедити да право на образовање буде не само формално признато, већ и стварно доступно свим припадницима националних мањина.

## 4.2. Перспективе унапређења и будући правци развоја мањинског образовања

Перспективе унапређења остваривања права на образовање деце припадника националних мањина морају се сагледавати кроз призму потребе за превазилажењем уочених структурних и системских изазова. Савремени приступи у овој области полазе од становишта да формално признавање права није довољно, већ да је неопходно стварање услова за њихово стварно и ефективно уживање. То подразумева унапређење нормативног оквира, јачање институционалних капацитета и развој образовних политика које су осетљиве на језичке, културне и социоекономске специфичности националних мањина.

Посматрано са аналитичког становишта, перспективе унапређења могу се груписати у три основне категорије: нормативно-институционалне, које се односе на унапређење правног оквира и механизма његове примене; образовно-педагошке, које обухватају развој наставних модела, обуку наставника и унапређење квалитета наставе; и социоекономске, које подразумевају мере усмерене на смањење неједнакости и повећање приступачности образовања за осетљиве групе. Оваква систематизација омогућава јасније дефинисање приоритета у креирању образовних политика (Batrićević, & Kubiček, 2020).

Један од кључних праваца унапређења односи се на доследну и уједначену примену постојећих прописа. Иако су уставне и законске гаранције у области мањинског образовања у великој мери усклађене са међународним стандардима, у пракси је неопходно обезбедити механизме који ће спречити различита тумачења и неуједначену примену права на локалном нивоу. У том смислу, значајну улогу имају јасне смернице надлежних органа, као и систематски мониторинг примене прописа, који би омогућио благовремено уочавање проблема и прилагођавање мера конкретним потребама.

Посебно важан сегмент унапређења односи се на рано укључивање деце припадника националних мањина у образовни систем. Бројна истраживања и препоруке међународних организација указују да квалитетно предшколско образовање има кључну улогу у смањењу образовних неједнакости и повећању шанси за школски успех. Рано учење језика, развој основних социјалних и когнитивних вештина, као и упознавање са

образовним окружењем, могу значајно допринети равноправнијем положају деце припадника националних мањина у каснијим фазама образовања (Kymlicka, 1995).

Перспективе унапређења подразумевају и развој двојезичних и интеркултуралних образовних модела. Ови модели имају потенцијал да помире потребу за очувањем мањинског идентитета са захтевима друштвене интеграције. Образовање које истовремено подстиче учење матерњег и службеног језика, као и међусобно упознавање различитих култура, доприноси развоју толеранције и социјалне кохезије. У том контексту, интеркултурално образовање не треба посматрати као додатак систему, већ као његов интегрални део (Craig, 2016).

Искуства држава региона показују да различити приступи могу дати различите резултате у пракси. Док хрватски модел са јасно дефинисаним типовима наставе обезбеђује већу правну предвидивост, систем у Северној Македонији омогућава широку употребу мањинских језика, али уз ризик од сегментације. Ови примери указују да будући развој мањинског образовања у Републици Србији треба да тежи комбиновању нормативне јасноће и институционалне флексибилности.

Значајан потенцијал за унапређење лежи и у континуираној обуци наставног кадра. Наставници који раде у мултиетничким срединама суочавају се са специфичним изазовима који захтевају посебне педагошке и интеркултуралне компетенције. Системска подршка у виду стручног усавршавања, размене добрих пракси и развоја наставних материјала прилагођених мањинским заједницама може значајно унапредити квалитет наставе и допринети ефективнијем остваривању права на образовање.

Још један важан правац развоја односи се на јачање сарадње између образовних, социјалних и културних институција. Право на образовање деце припадника националних мањина не може се посматрати изоловано од других аспеката њиховог живота. Интегрисане јавне политике, које повезују образовање са социјалном заштитом, здравственом заштитом и политиком запошљавања, имају потенцијал да ублаже ефекте сиромаштва и социјалне искључености, који представљају један од главних узрока образовне неједнакости.

Перспективе унапређења укључују и активнију примену препорука међународних и европских организација, као и учешће у регионалним иницијативама и пројектима. Размена искустава и добрих пракси између држава региона може допринети идентификовању ефикасних модела мањинског образовања и њиховој адаптацији националном контексту. У том смислу, компаративни приступ не представља само аналитички алат, већ и практични инструмент за унапређење образовних политика.

Коначно, значајан аспект будућег развоја односи се на унапређење механизма правне заштите и учешћа деце у образовном систему. Обезбеђивање приступачних и ефикасних правних средстава заштите, као и јачање свести о правима детета, доприноси стварању окружења у којем се повреде права могу благовремено уочити и отклонити. У том контексту, право на образовање треба посматрати као динамичну категорију која се развија у складу са потребама друштва и деце као носилаца тог права (Lundy, 2007).

Сумирајући наведене перспективе, може се закључити да унапређење остваривања права на образовање деце припадника националних мањина захтева прелазак са формалноправног на функционални приступ, који подразумева доследну примену прописа, јачање институционалних капацитета и развој инклузивних образовних политика. Искуства упоредноправних система показују да успех ових мера зависи од њихове прилагођености конкретном друштвеном контексту. Стога се као кључни циљ намеће стварање образовног система који не само да формално гарантује права, већ их и стварно обезбеђује, доприносећи изградњи праведног и инклузивног друштва.

## **V. ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ НОРМАТИВНОГ И ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ОКВИРА**

### **5.1. Унапређење нормативног оквира и јасније дефинисање мањинских образовних права**

Унапређење нормативног оквира представља један од кључних предуслова за ефикасно остваривање права на образовање деце припадника националних мањина. Иако Република Србија располаже релативно развијеним уставним и законодавним решењима у овој области, анализа позитивног права и праксе показује да постоје одређене нормативне недоречености које отежавају пуно и уједначено уживање овог права. Стога је неопходно даље прецизирање и усклађивање постојећих прописа, како би се уставне гаранције трансформисале у функционалан и правно сигуран систем мањинског образовања.

Посматрано са аналитичког становишта, мере унапређења нормативног оквира могу се груписати у три основне категорије: прецизирање постојећих правних норми, усклађивање различитих сегмената законодавства и јачање механизма контроле и примене. Оваква систематизација омогућава јасније дефинисање приоритета реформе и доприноси ефикаснијем креирању јавних политика у области мањинског образовања.

Један од основних проблема у постојећем нормативном оквиру односи се на недовољно јасно дефинисане услове за остваривање права на образовање на мањинском језику. Законска решења често остављају широку дискрецију надлежним органима у погледу утврђивања броја ученика потребног за организовање наставе на мањинском језику, као и у погледу облика у којима се ово право може остварити. Оваква флексибилност, иако има за циљ прилагођавање локалним условима, у пракси може довести до неуједначене примене права и различитог поступања према припадницима истих мањинских заједница у различитим деловима државе.

Из тог разлога, пожељно је нормативно утврдити минималне стандарде који би важили на целој територији државе. Ови стандарди требало би да обухвате јасне критеријуме за организовање наставе на мањинском језику, обавезе државе у погледу

обезбеђивања наставних материјала и уџбеника, као и механизме финансијске подршке локалним самоуправама које спроводе мањинске образовне програме. На тај начин би се смањио простор за произвољност и обезбедила већа правна сигурност у остваривању овог права.

У том смислу, једно од могућих решења јесте увођење јасно прописаног минималног броја ученика за организовање наставе на мањинском језику на нивоу закона или подзаконског акта, чиме би се ограничила дискреција надлежних органа и обезбедила уједначена примена права. Поред тога, пожељно је размотрити увођење обавезе државе да, у случајевима када није могуће организовати редовну наставу, обезбеди алтернативне облике образовања, као што су дигитални наставни програми или регионални образовни центри.

Посебан сегмент унапређења нормативног оквира односи се на јасније уређење односа између општих образовних прописа и прописа о заштити националних мањина. У пракси се често јављају ситуације у којима долази до неусклађености или различитог тумачења ових прописа, што може довести до правне несигурности и отежати њихову примену. Стога је неопходно систематско усклађивање законодавства у области образовања са антидискриминационим прописима и прописима који уређују права националних мањина, како би се обезбедила кохерентност правног система.

Искуства упоредноправних система могу бити од посебног значаја. На пример, хрватски модел са јасно дефинисаним типовима наставе (А, Б и Ц) доприноси већој правној сигурности и предвидивости у примени мањинских образовних права. Иако овај модел није у потпуности преносив у национални контекст Републике Србије, његови поједини елементи могу послужити као основ за унапређење нормативне јасноће.

У том контексту, посебну пажњу треба посветити јачању нормативне заштите од дискриминације у образовању. Иако је дискриминација забрањена уставом и посебним законима, у пракси је често тешко утврдити и санкционисати посредне облике дискриминације који погађају децу припаднике националних мањина. Прецизније законске дефиниције и јаснији поступци заштите допринели би ефикаснијем остваривању

права на образовање и јачању поверења у систем правне заштите. Посебан изазов представљају структурни облици дискриминације, који нису увек лако уочљиви, али доводе до систематског неједнаког положаја деце припадника националних мањина у образовном систему.

Додатно, унапређење нормативног оквира требало би да обухвати и јачање улоге међународних стандарда у унутрашњем правном поретку. Иако су ратификовани међународни уговори формално саставни део правног система, њихова примена у пракси често није довољно видљива. Инкорпорирање кључних међународних принципа и препорука у националне законе и подзаконске акте допринело би доследнијој примени међународних стандарда и бољој заштити права деце припадника националних мањина.

Поред тога, пожељно је размотрити могућност увођења посебних правних механизма за праћење примене мањинских образовних права. Ови механизми могли би да укључе редовно извештавање надлежних органа о стању мањинског образовања, као и учешће независних тела и представника мањинских заједница у процесу евалуације. На тај начин би се обезбедила већа транспарентност и одговорност у примени прописа.

Сумирајући наведено, може се закључити да унапређење нормативног оквира не подразумева само доношење нових прописа, већ пре свега прецизирање и доследну примену постојећих решења. Кључни изазов лежи у трансформацији формалних гаранција у ефективна права, што захтева јасно дефинисане норме, ограничену дискрецију надлежних органа и ефикасне механизме контроле. Само такав приступ може обезбедити да право на образовање деце припадника националних мањина буде остварено у пракси, а не само на нивоу нормативних прокламација.

## **5.2. Јачање институционалних капацитета и унапређење улоге надлежних тела**

Ефикасно остваривање права на образовање деце припадника националних мањина не зависи искључиво од квалитета нормативног оквира, већ у значајној мери од

институционалних капацитета органа задужених за његову примену. У том смислу, јачање институционалног оквира представља кључни предуслов за трансформацију формалноправних гаранција у стварно и равноправно уживање права на образовање. Анализа праксе показује да бројни изазови у области мањинског образовања проистичу управо из недовољне координације, ограничених ресурса и нејасно дефинисаних надлежности институција.

Посматрано са аналитичког становишта, мере јачања институционалних капацитета могу се груписати у три основне категорије: организационе, које се односе на јасно дефинисање надлежности и унапређење координације између институција; кадровске, које обухватају обуку и специјализацију запослених у области мањинског образовања; и контролне, које подразумевају развој механизма мониторинга, евалуације и правне заштите. Оваква систематизација омогућава ефикасније планирање и спровођење институционалних реформи.

Пре свега, неопходно је унапредити капацитете органа државне управе надлежних за креирање и спровођење образовних политика. Министарства задужена за образовање и људска и мањинска права имају кључну улогу у нормативном уређивању и надзору примене прописа, али њихова ефикасност у великој мери зависи од стручних и кадровских ресурса. Континуирана обука службеника, развој специјализованих јединица за питања мањинског образовања и јасна интерна правила поступања допринели би доследнијој и уједначенијој примени права на образовање. У том смислу, једно од конкретних решења може бити успостављање посебних организационих јединица или координатора за мањинско образовање у оквиру надлежних министарстава, чији би задатак био праћење примене прописа, координација са локалним органима и сарадња са представницима мањинских заједница. Оваква институционална решења допринела би већој ефикасности и континуитету у спровођењу образовних политика.

Посебан значај у институционалном систему заштите мањинских образовних права имају национални савети националних мањина. Ова тела представљају облик културне аутономије и имају значајна законска овлашћења у области образовања, укључујући учешће у изради наставних планова и програма, давање мишљења о уџбеницима и учешће

у управљању образовним установама. Међутим, у пракси је њихова улога често ограничена недовољним финансијским средствима, кадровским капацитетима и нејасним односима са органима државне управе и локалне самоуправе.

У том контексту, неопходно је јасније нормативно и практично уредити моделе сарадње између националних савета и државних институција, како би се обезбедило њихово ефективно учешће у процесу доношења и спровођења одлука које се тичу мањинског образовања. Јачање институционалне подршке националним саветима, укључујући стабилније финансирање и стручну помоћ, допринело би бољој артикулацији потреба мањинских заједница и квалитетнијем спровођењу образовних мера. Поред тога, пожељно је увести јасније механизме одговорности и евалуације рада националних савета, како би се обезбедило да њихова законска овлашћења буду праћена адекватним резултатима у пракси. Развој система индикатора учинка и редовно извештавање о стању у области мањинског образовања допринели би транспарентности и ефикаснијем функционисању ових тела.

Значајан институционални изазов односи се и на улогу локалних самоуправа у области мањинског образовања. Како је значајан део надлежности у области образовања децентрализован, квалитет и обим примене мањинских образовних права у великој мери зависе од капацитета локалних органа власти. Неуједначени ресурси и различит ниво институционалне развијености локалних самоуправа доводе до значајних разлика у приступу образовању деце припадника националних мањина. Стога је неопходно јачање вертикалне координације између државних и локалних органа, као и обезбеђивање адекватне финансијске и стручне подршке локалним заједницама. Искуства упоредноправних система показују да различити институционални модели могу допринети ефикаснијој примени мањинских образовних права. Док Република Хрватска обезбеђује већу правну предвидивост кроз централизовано дефинисане моделе образовања, Република Србија се у већој мери ослања на институционалну аутономију националних савета. Овај приступ пружа већи степен флексибилности, али истовремено захтева снажније механизме координације и контроле.

Посебну пажњу потребно је посветити унапређењу институционалних механизма заштите од дискриминације у образовању. Иако постоје формални механизми правне заштите, њихова примена у пракси је често ограничена. Јачање улоге независних тела, развој специјализованих процедура за поступање у случајевима дискриминације у образовању и боља информисаност родитеља и ученика о доступним механизмима заштите могли би значајно допринети ефикаснијој заштити права деце припадника националних мањина.

Додатно, институционално унапређење подразумева и развој система евалуације и мониторинга у области мањинског образовања. Редовно прикупљање и анализа података о доступности, квалитету и исходима образовања националних мањина омогућили би доношење заснованих и циљаних јавних политика. Укључивање представника мањинских заједница и независних експерата у ове процесе допринело би транспарентности и легитимитету институционалних мера.

Може се закључити да јачање институционалних капацитета представља кључни предуслов за ефективно остваривање права на образовање деце припадника националних мањина. Кључни изазов није само у постојању институција, већ у њиховој способности да делују координисано, транспарентно и ефикасно. Стога је неопходно развити институционални систем који ће обезбедити доследну примену прописа, јасну поделу надлежности и континуирано праћење резултата, чиме се стварају услови за стварну, а не само формалну равноправност у образовању.

### **5.3. Развој инклузивних образовних политика и интерсекторске сарадње**

Развој инклузивних образовних политика представља завршни и кључни корак у унапређењу остваривања права на образовање деце припадника националних мањина. Док нормативни оквир и институционални капацитети стварају формалне предуслове за заштиту овог права, управо јавне политике и њихова практична примена одређују у којој

мери ће та права бити стварно доступна и ефективно остварена. Савремени приступи полазе од схватања да образовање националних мањина не сме бити изолован сегмент образовног система, већ интегрални део шире стратегије социјалне инклузије и равноправности.

Посматрано са аналитичког становишта, инклузивне образовне политике могу се груписати у три основне категорије: превентивне мере, које имају за циљ рано укључивање деце у образовни систем; подржавајуће мере, које обухватају материјалну и педагошку подршку током школовања; и интегративне мере, усмерене на развој интеркултуралног дијалога и друштвене кохезије. Оваква класификација омогућава систематичнији приступ у креирању и спровођењу јавних политика.

Један од основних праваца развоја инклузивних образовних политика односи се на повезивање образовања са другим областима јавне политике, пре свега социјалном заштитом, здравственом заштитом и политиком запошљавања. Деца припадници националних мањина, нарочито из социјално угрожених заједница, често се суочавају са вишеструким облицима искључености који превазилазе оквире образовног система. У том смислу, интерсекторска сарадња представља неопходан услов за смањење образовних неједнакости и спречавање раног напуштања школовања.

Посебан значај има развој циљаних мера подршке које прате дете током целог образовног циклуса. Ове мере могу обухватити бесплатне или субвенционисане предшколске програме, обезбеђивање уџбеника и наставних материјала, бесплатан превоз и исхрану, као и подршку породицама у виду саветодавних и социјалних услуга. Практична искуства показују да овакве мере имају значајан позитиван утицај на редовност похађања наставе и школски успех деце припадника националних мањина, посебно у раним фазама образовања. У том контексту, једно од конкретних решења може бити увођење система раног идентификовања деце из ризичних група, уз координацију између образовних установа, центара за социјални рад и здравствених служби. Овакви механизми омогућили би правовремену интервенцију и спречавање настанка дубљих образовних неједнакости.

Развој инклузивних политика подразумева и унапређење интеркултуралног приступа у образовању. Интеркултурално образовање има за циљ да, поред очувања мањинског идентитета, подстакне међусобно разумевање и толеранцију између ученика различитих националних и културних припадности. Ово се може остварити кроз заједничке наставне садржаје, пројектне активности, ваннаставне програме и укључивање тема које се односе на културну разноликост у наставне планове и програме. На тај начин, образовање постаје средство изградње друштвене кохезије, а не фактор подела. Искуства држава региона показују да различити модели инклузивних политика дају различите резултате у пракси. Док у појединим системима, као што је хрватски, постоји већи степен нормативне структурираности, у другим, попут система Северне Македоније, нагласак је на широј употреби мањинских језика. Ови примери указују да је за ефикасност инклузивних политика неопходно прилагођавање конкретном друштвеном контексту.

Још један важан аспект развоја инклузивних образовних политика односи се на активно укључивање родитеља и локалне заједнице у образовни процес. Истраживања показују да је сарадња између школе, породице и локалне заједнице од пресудног значаја за школски успех деце, нарочито у случају мањинских заједница. Програми подршке родитељима, информисање о правима и обавезама у образовном систему, као и укључивање представника мањинских заједница у рад школских тела, могу значајно допринети повећању поверења у институције и јачању мотивације за образовање.

Инклузивне образовне политике захтевају и систематско праћење и евалуацију њихових ефеката. Без поузданих података о доступности и квалитету образовања, као и о образовним исходима деце припадника националних мањина, тешко је креирати ефикасне и циљане мере. У том смислу, развој индикатора и механизма за праћење напретка представља важан инструмент за унапређење јавних политика и њихово прилагођавање реалним потребама.

Коначно, развој инклузивних образовних политика подразумева и дугорочну политичку и друштвену посвећеност заштити права националних мањина. Право на образовање деце припадника националних мањина не сме бити схваћено као питање тренутних приоритета, већ као стратешко питање развоја демократског и плуралистичког

друштва. Само кроз континуирано улагање у образовање, институције и међусекторску сарадњу могуће је створити услове у којима ће образовање постати истински инструмент равноправности и друштвене интеграције.

Да развој инклузивних образовних политика и интерсекторске сарадње представља кључни предуслов за прелазак са формалноправног на функционални приступ у остваривању права на образовање. Ефикасност ових политика зависи од њихове способности да интегришу различите секторе, препознају специфичне потребе мањинских заједница и обезбеде континуитет подршке током целог образовног процеса. Само на тај начин могуће је обезбедити да образовање постане стварни инструмент равноправности, а не формална гаранција без практичног дејства.

## ЗАКЉУЧАК

Право на образовање деце припадника националних мањина представља једно од кључних питања савременог система заштите људских и мањинских права. Његов значај превазилази оквир индивидуалног права и задире у ширу сферу очувања културног идентитета, друштвене кохезије и демократског развоја друштва. Полазећи од овог схватања, предмет овог мастер рада био је свеобухватна анализа права на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији, уз компаративни осврт на решења и праксу у појединим земљама региона. Резултати истраживања потврђују основну тезу рада да формално призната права на образовање деце припадника националних мањина не гарантују њихово ефективно остваривање, већ да кључну улогу имају институционални капацитети и практична примена образовних политика.

У првом делу рада указано је на теоријске и међународноправне основе права на образовање, као једног од основних и универзалних људских права. Анализа релевантних међународних инструмената показала је да право на образовање деце припадника националних мањина ужива висок степен међународноправне заштите, како на универзалном, тако и на регионалном нивоу. Универзална декларација о људским правима, Конвенција о правима детета, инструменти UNESCO-а, као и документи Савета Европе и ОЕБС-а, постављају јасне стандарде који обавезују државе да обезбеде једнак приступ образовању, уз поштовање језичког и културног идентитета мањина. Посебно је истакнуто да савремени међународни стандарди не полазе искључиво од формалне једнакости, већ захтевају увођење посебних мера ради постизања стварне равноправности.

Други део рада био је посвећен анализи уставноправног и законодавног оквира Републике Србије. Утврђено је да Устав Републике Србије и релевантни закони пружају солидан нормативни основ за остваривање права на образовање деце припадника националних мањина, укључујући право на образовање на матерњем језику и заштиту од дискриминације. Посебно значајан елемент српског система представља институција националних савета националних мањина, која омогућава одређени степен културне аутономије у области образовања. Међутим, анализа је показала да постоји изражен јаз

између нормативних гаранција и њихове практичне примене, што указује на потребу даљег унапређења законодавног и институционалног оквира. Научни допринос рада огледа се у систематизацији правних и институционалних фактора који утичу на остваривање права на образовање националних мањина, као и у повезивању нормативне анализе са емпиријски уоченим проблемима у пракси. Посебан допринос представља компаративна анализа, која омогућава идентификацију добрих пракси и формулисање конкретних препорука за унапређење система у Републици Србији.

Компаративноправна анализа земаља региона, пре свега Републике Хрватске и Републике Северне Македоније, омогућила је сагледавање различитих приступа уређењу мањинског образовања. Уочено је да Република Хрватска располаже јасно структурираним моделима образовања националних мањина, који доприносе правној сигурности и предвидивости примене прописа. Република Северна Македонија, са друге стране, развила је систем мањинског образовања у специфичном мултиетничком контексту, где образовање има и изразиту друштвено-политичку димензију. Упоредивањем ових решења са системом Републике Србије, закључено је да Србија има развијен нормативни и институционални оквир, али да је његова ефикасност у великој мери условљена капацитетима институција и доследношћу примене прописа. Ови налази указују да различити модели мањинског образовања могу бити ефикасни само уколико су прилагођени конкретном друштвеном и институционалном контексту.

Посебна пажња у раду посвећена је анализи изазова у практичном остваривању права на образовање деце припадника националних мањина. Истакнуто је да су кључни проблеми повезани са неуједначеном применом прописа, недостатком наставног кадра и наставних материјала на мањинским језицима, као и са социоекономским факторима који посебно погађају одређене мањинске заједнице, пре свега ромску националну мањину. Такође, указано је на постојање појединих облика дискриминације и сегрегације у образовању, као и на недовољно развијену судску и управну праксу у области заштите права детета на образовање.

Полазећи од идентификованих проблема, у петом поглављу рада формулисани су предлози за унапређење нормативног и институционалног оквира. Истакнута је потреба за прецизнијим дефинисањем мањинских образовних права, јачањем институционалних капацитета надлежних органа и развојем инклузивних образовних политика заснованих на интерсекторској сарадњи. Посебно је наглашено да право на образовање деце припадника националних мањина не може бити ефикасно остварено без повезивања образовне политике са социјалном заштитом, здравственом заштитом и политикама усмереним на смањење сиромаштва и социјалне искључености.

Сумирајући резултате истраживања, може се закључити да Република Србија располаже релативно развијеним системом правне заштите права на образовање деце припадника националних мањина, који је у великој мери усклађен са међународним и европским стандардима. Ипак, пуна реализација овог права захтева континуирано унапређење нормативних решења, јачање институционалних капацитета и доследну примену постојећих прописа у пракси. образовање националних мањина не сме бити схваћено као издвојени сегмент правног система, већ као суштински елемент изградње инклузивног, плуралистичког и демократског друштва.

На крају, може се закључити да унапређење остваривања права на образовање деце припадника националних мањина представља сложен и дугорочан процес који захтева синхронизовано деловање нормативних, институционалних и друштвених механизма. Кључни изазов није у формалном признавању права, већ у њиховој ефективној примени у пракси. Стога се као основни циљ намеће изградња образовног система који ће, кроз јасна правила, снажне институције и инклузивне политике, обезбедити стварну равноправност и једнаке образовне шансе за сву децу, без обзира на њихову националну припадност.

## ЛИТЕРАТУРА:

1. Batrićević, A., & Kubiček, A. (2020). Obrazovanje romske dece u Srbiji: izazovi i perspektive. *Socijalna misao*, (1), 27–44. ISSN 0354-401X
2. Bjezancevic, S. (2023). Trends in the Education of National Minorities in Croatia. *Zb. Radova*, 60, 253.
3. Bedeković, V. (2007). Interkulturalne komponente odgoja i obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina. *Prvi kongres pedagoga Hrvatske "Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja": zbornik radova. 2. sv.*, 58-55.
4. Craig, E. (2016). Minority rights, integration and education in the Western Balkans. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 67(4), 453–470.
5. de Varennes, F. (2007). Language, minorities and human rights. *International Journal on Minority and Group Rights*, 14(2), 201–214.  
<https://doi.org/10.1163/157181107781393093>
6. Deschênes, J. (1985). *Proposal concerning a definition of the term "minority"* (E/CN.4/Sub.2/1985/31). United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/88267>
7. Rizova, E., Bekar, M., & Velkovski, Z. (2020). Educational challenges of Roma minorities: The case of the Republic of North Macedonia. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 8(3), 113–122.  
<https://doi.org/10.23947/2334-8496-2020-8-3-113-122>
8. Генерална скупштина УН. (1948). *Универзална декларација о људским правима*. Париз: Уједињене нације.
9. Генерална скупштина УН. (1989). *Конвенција о правима детета*. Њујорк: Уједињене нације.
10. Генерална скупштина УН. (1966). *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима* (Резолуција 2200 А (XXI)).
11. Jovanović, M., Joković, M. (2022). Obrazovanje nacionalnih manjina u osnovnim školama u Republici Srbiji. *Sociološki pregled*, 56(4), 1378–1404.
12. Jurković, K. (2023). *Obrazovanje manjina u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji* (Doctoral dissertation, University of Applied Sciences Marko Marulic of Knin).

13. Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
14. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. (bez datuma). Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Preuzeto 11. januara 2026, sa <https://mzom.gov.hr>
15. Marković, K., & Joković Pantelić, M. (2025). Kulturna prava nacionalnih manjina u vremenu krize kulture u Srbiji. *Kultura*, 188, 55-78.
16. Paravina, A. (2022). Croatian Serb culture, language, and minority education rights. *Social Sciences*, 11(7), 275.
17. Петрушић, Н. Грађанскоправна заштита од дискриминације на простору Западног Балкана, у: *Актуелне тенденције у развоју и промени европског континенталног права*, св. II, 2010.
18. Повереник за заштиту равноправности. (2019). *Мишљење бр. 64-19 – утврђена дискриминација због сегрегације*. <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/64-19-utvrdjena-diskriminacija-zbog-segregacije/>
19. Rechel, B. (ur.). (2009). *Minority rights in Central and Eastern Europe* (Vol. 54). London: Routledge.
20. Савет Европе. (1995). *Оквирна конвенција за заштиту права националних мањина*. Стразбур: Савет Европе.
21. Skutnabb-Kangas, T. (2000). Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights? *Journal of Language, Identity & Education*, 1(4), 243–259.
22. Smith, J. (1997). The education of national minorities: The early Soviet experience. *The Slavonic and East European Review*, 281-307.
23. Tasić, A. (2023) Sudska zaštita prava deteta na obrazovanje u Republici Srbiji. *Zbornik radova "Pravo između stvaranja i tumačenja"* Tom II (pp. 307-321). Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
24. Устав Републике Србије. (2006). *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021
25. Устав Републике Северне Македоније, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 52/1991, Амандман VIII (*Службен весник на Република Македонија*, бр. 91/2001), којим је замењен чл. 48 Устава.

26. Вујић, А. (2009). Право припадника националних мањина на образовање у Војводини од 1974. до 2004. године. *Педагошка стварност*, 55(7–8), 700–712.
27. Вучковић-Шаховић, Н., Петрушић, Н. (2015). *Права детета*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш.
28. Закон о заштити права и слобода националних мањина. (2002). *Службени лист СРЈ*, бр. 11/2002; *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009 – др. Закон и 97/2013 – одлука УС.
29. UNESCO. (1960). *Convention against discrimination in education*. Paris: UNESCO.
30. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1999). *General Comment No. 13: The right to education*. Geneva: United Nations.
31. OSCE High Commissioner on National Minorities. (1996). *The Hague recommendations regarding the education rights of national minorities*. The Hague: OSCE.
32. OSCE High Commissioner on National Minorities. (1999). *The Toledo guiding principles on teaching history in conflict and post-conflict societies*. The Hague: OSCE.
33. European Commission. (2023). *Serbia 2023 progress report*. Brussels.
34. Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford: Oxford University Press.
35. UNESCO. (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*. Paris: UNESCO.
36. Council of Europe. (2012). *The right to education for Roma children in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.

## БИОГРАФИЈА

**Виолета Стојковић** рођена је 17. марта 1996.године у Приштини. Основно образовање стекла је у Пасјану, општина Гњилане. Средњу медицинску школу (смер: медицинска сестра– *техничар / Општи смер*) завршила је 2014. године у Великом Ропотову.

Исте године уписала је Правни факултет на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, где је успешно завршила основне академске студије 2020. године и стекла звање дипломираног правника.

Након завршених основних студија, образовање наставља на Правном факултету Универзитета у Нишу, где уписује и успешно приводи крају мастер академске студије на општем смеру.

Активно се служи енглеским језиком и поседује стабилно знање рада на рачунару (MS Office пакет, претраживање база правних података и интернет технологије).

## **Право на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији и земљама региона**

### ***САЖЕТАК:***

Рад анализира право на образовање деце припадника националних мањина у Републици Србији, са посебним освртом на његов међународноправни, уставноправни и законодавни оквир, као и на изазове у практичној примени. Полази се од становишта да право на образовање представља једно од темељних људских права, које има кључну улогу у развоју личности, друштвеној интеграцији и остваривању других права. Посебан значај овог права огледа се у контексту заштите националних мањина, где образовање истовремено служи као средство интеграције и очувања културног и језичког идентитета.

Анализа показује да је нормативни оквир у Републици Србији у великој мери усклађен са међународним и европским стандардима, укључујући Универзалну декларацију о људским правима, Конвенцију о правима детета и инструменте Савета Европе. Устав и релевантни закони гарантују право на образовање и образовање на матерњем језику, као и механизме институционалне подршке.

Ипак, упркос адекватном нормативном оквиру, у пракси постоје значајни изазови, који се огледају у недовољној доступности наставе на мањинским језицима, недостатку уџбеника и наставног кадра, као и утицају социјалних и економских фактора. Закључује се да је за пуно остваривање овог права неопходно јачање институционалних капацитета и доследна примена постојећих прописа.

***Кључнеречи:*** право на образовање; националне мањине; Република Србија; међународни стандарди; мањинско образовање

The Right to Education of Children Belonging to National Minorities in the Republic of Serbia  
and the Countries of the Region

***ABSTRACT:***

This paper analyzes the right to education of children belonging to national minorities in the Republic of Serbia, with a particular focus on its international legal, constitutional, and legislative framework, as well as the challenges in its practical implementation. It is based on the premise that the right to education is a fundamental human right, playing a crucial role in personal development, social integration, and the realization of other rights. Its importance is especially evident in the context of minority protection, where education serves both as a tool of integration and as a mechanism for preserving cultural and linguistic identity.

The analysis shows that the normative framework in the Republic of Serbia is largely aligned with international and European standards, including the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Rights of the Child, and the instruments of the Council of Europe. The Constitution and relevant laws guarantee the right to education, including education in the mother tongue, as well as institutional support mechanisms.

However, despite an adequate legal framework, significant challenges remain in practice, particularly regarding the availability of education in minority languages, the lack of appropriate textbooks and teaching staff, and the influence of socio-economic factors. It is concluded that strengthening institutional capacities and ensuring consistent implementation of existing regulations are essential for the full realization of this right.

***Keywords:***right to education; national minorities; international standards; minority education

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ  
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада:

---

Наслов мастеррада:

---

Ментор: \_\_\_\_\_

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, \_\_\_\_\_

Потпис аутора

---

